

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Katedra právních dějin

Diplomová práce

Soudní proces ve starověkém Egyptě

Zpracovala: Jana Kašáková

Konzultant diplomové práce: JUDr. et PhDr. Stanislav Balík

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, březen 2013

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji JUDr. et PhDr. Stanislavu Balíkovi za vedení práce a cenné rady při jejím zpracování.

OBSAH

1. Úvod.....	1
2. Přehled dějin.....	3
2.1 Vznik kmenů a kmenových svazů.....	3
2.2 Předdynastická doba.....	4
2.3 Vznik nejstarších států.....	5
2.4 Dynastická doba.....	6
2.4.1 Nejstarší období.....	7
2.4.2 Stará říše.....	8
2.4.3 První přechodné období.....	10
2.4.4 Střední říše.....	11
2.4.5 Druhé přechodné období.....	13
2.4.6 Nová říše.....	14
2.4.7 Pozdní doba.....	17
2.5 Ovládnutí říše Alexandrem Velikým.....	18
2.6 tzv. Ptolemaiovské období.....	19
2.7 Římské období.....	20
2.8 Byzantské období.....	20
2.9 Arabská doba.....	21
3. Správní organizace státu.....	23
3.1 Rozdělení moci a jednotlivé ústřední orgány.....	23
3.1.1 Král.....	24
3.1.2 První ministr.....	25
3.1.3 Královna.....	28
3.1.4 Místní správa.....	29
4. Soudní soustava.....	31
4.1 Organizace soudnictví.....	31

5.	Soudní proces.....	45
5.1	Druhy soudních procesů.....	47
5.1.1	Civilní řízení.....	47
5.1.2	Trestní řízení.....	48
5.1.3	Nesporná řízení.....	50
5.1.4	Mimosoudní řešení sporů.....	50
5.1.5	Zvláštní druhy soudních řízení.....	51
5.2	Průběh soudního procesu.....	52
5.2.1	Zahájení a průběh soudního řízení.....	52
5.2.2.	Vyšetřování.....	53
5.2.3.	Důkazní prostředky.....	55
5.2.4.	Zajištění osob.....	56
5.2.5.	Úkony soudu.....	57
5.2.6.	Opravné prostředky.....	57
5.2.7.	Trest a jeho výkon.....	57
5.2.8.	Dozor nad výkonem soudnictví.....	59
5.3	Prameny a právní předpisy používané při rozhodování soudů.....	60
5.4	Příklady soudních procesů.....	62
5.4.1.	Soukromý spor.....	62
5.4.2.	Zvláštní soudní řízení.....	63
5.4.3.	Procesy s vykradači hrobek.....	64
6.	Závěr.....	68
7.	Resumé.....	70
8.	Seznam použité literatury.....	73
9.	Přílohy.....	76

1. ÚVOD

Civilizace starověkého egyptského státu je nejstarší civilizací na půdě Afriky. Je zároveň jednou z nejstarších civilizací na světě. V době jejího rozkvětu, fungování rozvinuté státní správy a vysoké kulturní úrovně byl život společnosti evropského kontinentu na úrovni nesrovnatelně nižší; dá se tedy říci, že zatímco v Evropě se zmiňujeme o období prehistorickém, v severní části Afriky se v té samé době již vyskytuje vyspělý státní systém s bohatě rozvinutou kulturou.

Proto je pro nás důležité porozumět této první vyspělé společnosti, jejímu fungování a postupnému rozvíjení. Tento stát byl na vrcholu světové moci několik tisíciletí a má nejsouvislejší historii ze všech zemí světa. Zkoumání jeho vnitřního fungování a udržování civilního pořádku v zemi je návratem ke kořenům jednotlivých státních institucí a zásad, které vznikaly právě v těchto starověkých dobách.

Stejně jako je soudnictví důležité pro dnešní vyspělé státy, tak i pro starověký Egypt mělo velký význam a osoby, které soudní moc představovaly, měly ve společnosti vysoké postavení.

Soudnictví ve své podstatě zajišťuje dodržování zákonů, a tím pořádku ve společnosti, především ochranu práv jednotlivce, a také jistotu, že je možné se svých práv domoci u nestranné instituce. I pro Egypt znamenalo soudnictví ochranu práv, především však představovalo nástroj pro udržení panovnické moci.

Celkový obraz o soudnictví a průběhu jednotlivých procesů však nemáme. Poznání je možné pouze z útržkovitých dokladů, které se nám dochovaly v podobě soudních zápisů jednotlivých sporů. I tyto právní památky jsou však psané hieroglyfickým písmem, což přináší nutnost čerpat z překladů jednotlivých historiků, kteří tento jazyk ovládají.

První pramen, který se dostane k rukám čtenáře, je již zprostředkovaný. Jeho zpracování a vyhodnocení je již ovlivněno zájmy a schopnostmi osoby překladatele. Musíme se tedy spoléhat na správnost překladů.

Pro odborný právní text je nutné z přeložených pramenů vyvodit právníké dopady a odkrýt instituty, které popisovaný text zaznamenal.

Římští císaři si stejně jako naše společnost uvědomovali význam a rozsah vyspělosti státu a převzali správní instituty, hlavně model soudnictví. Jelikož náš současný právní systém vývojově vychází právě z římského modelu práva, je tedy velice pravděpodobné, že mnoho dnes známých procesních zásad pro vedení soudních sporů má svůj prapůvod právě v zemi pyramid.

Má práce se věnuje soudnímu systému tohoto státu, fungování a zakotvení jednotlivých soudních institucí v tomto státě. S tím je spojené také právo, kterým se tehdejší soudy řídily.

Toto téma jsem si zvolila z důvodu osobního zájmu o tento starověký stát a životní poměry tehdejších obyvatel. Jelikož jsem se rozhodla pro studium práva, naskytla se mi možnost porovnat poměry soudnictví v současné moderní době, s poměry ve společnosti starověkého Egypta, který vznikl před pěti tisíci lety. Pokud chceme plně porozumět institutům a zásadám, které provázejí dnešní soudnictví a dnešní vedení procesů, měli bychom se vrátit ke vzniku a především důvodům, proč k vytvoření soudnictví došlo.

2. PŘEHLED DĚJIN

Kapitola je věnována vzniku první společnosti na území starověkého Egypta a jednotlivým etapám vývoje říše a společnosti. Tento popis je důležitý pro lepší orientaci a objasnění vzniku jednotlivých úřadů státu, a pro zakotvení jejich pravomocí ve státní soustavě.

2.1 VZNIK KMENŮ A KMENOVÝCH SVAZŮ

K prvnímu osídlení území Egypta dochází již před 30 miliony let, díky své poloze v severovýchodní části Afriky tudy procházely populační vlny, které se přesídlovaly z východní Afriky do Asie. Tyto skutečnosti jsou doloženy kresbami na skalních stěnách a terasách, ale i zkamenělými pozůstatky stop pradávného života.

Z nejstarší doby vzniku civilizace máme jen kusé informace a nálezy.

Z období paleolitu se dochovaly pracovní kamenné nástroje, nalezené v Horním Egyptě, které nám jasně dokládají lidské osídlení v oblasti náhorních rovin nad Nilem. Tyto nálezy jsou datovány do doby před 700 000 lety. Na tomto území byl pro obyvatele vhodný prostor pro lov a sběr, neboť tehdejší krajina hojně oplývala flórou a faunou. V této době se tedy začal objevovat prvobytně pospolný řád v jednotlivě oddělených a od sebe izolovaných družinách. Postupně se tyto skupiny začaly rozrůstat a dostávaly se do vzájemného kontaktu, což vedlo k bojům o zdroje potravy.¹

Každá družina měla svého náčelníka, který byl zástupcem boha, ale musel si toto postavení získat svými schopnostmi. Postupný růst počtu obyvatel vedl k úbytku zdrojů potravy a k vytvoření prvního chovu dobytka. První kosterní pozůstatky z tohoto období jsou datovány do doby 53 000 let př. n. l..

Přibližně před 25 000 lety došlo v Egyptě díky rozsáhlým klimatickým změnám a k pravidelným záplavám na Nilu.

K rozsáhlým záplavám docházelo díky jarnímu tání v etiopských horách.

¹ BAREŠ, Ladislav - GOMBÁR, Eduard - VESELÝ, Rudolf: Dějiny Egypta. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010, s. 16

Z období mezi lety 9000- 6000 př. n. l. po skončení paleolitu se nedochovaly žádné záznamy o dalším lidském osídlení. Zřejmě vlivem klimatických změn, poklesu vod Nilu a vysušení rozsáhlých oblastí, došlo k přesunu osídlení do příznivějšího prostředí v blízkosti toku Nilu.²

2.2. PŘEDDYNASTICKÁ DOBA

Vývoj společnosti je rozčleněn na tři velké epochy³, a to ranou, druhou a třetí dobu předdynastickou.

Časově je vymezeno toto období mezi lety 5500- 3000 př. n. l..

Pravidelné záplavy přinášely do údolí delty Nilu úrodnou půdu, což vedlo k zemědělskému využívání a zúrodnování říčních břehů. Hlavním zdrojem obživy se stalo pěstování obilí. Tento fakt vedl k postupnému mírovému soužití jednotlivých družin a nárůstu počtu obyvatel těchto oblastí. Z počátku se zemědělsky využívalo pouze území zúrodněné nilskými záplavami, ale s růstem velikosti družin vznikla nutnost obdělávat i půdu nezasaženou záplavami. Došlo k vytvoření zavlažovacích systémů odlehlejších oblastí. Udržování zavlažovacích kanálů vyžadovalo nejen spolupráci jednotlivých osad, ale i nutnost dobré organizace práce.⁴

Neolitická doba v rozmezí 5500- 4000 př. n. l. je tedy charakteristická usedlým způsobem života, pěstováním obilí, chovem dobytka a výrobou užitkové keramiky a kamenných nástrojů.

Dochovány jsou nálezy keramiky a štípané pazourkové nástroje. Tyto nástroje se vyznačovaly mnohoúčelností, jsou ohlazené. Zbraně byly opatřeny pazourkovými hroty.

Epocha chalkolitu mezi lety 4000- 3200 př. n. l. je charakteristická počátkem používáním měděných nástrojů.⁵

² VACHALA, Břetislav: Egypt. Praha: Libri, 2003, s. 11

³ BALÍK, Stanislav- BALÍK, Stanislav ml.: Právní dějiny mimoevropských zemí. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk s. r. o., 2011, s. 22

⁴ TRIGGER, B. G.- KEMP, B. J., O'CONNOR, D.- LLOYD, A. B.: Starověký Egypt- Dějiny společnosti. Praha: VOLVOX GLOBATOR, 2005, s. 22

⁵ HRBEK, Ivan- KALOUS, Milan- PETRÁČEK, Karel- RACZYŃSKI, Roman- SEGERT, Stanislav-

Hlavním zdrojem obživy v této době bylo pěstování pšenice a z archeologických nálezů jsou známy počátky jejího uskladňování. Pohřebiště této doby přináší svědectví o víře obyvatel v posmrtný život, který se mnoho nelišil od pozemského, což je patrné z posmrtných darů nalezených v hrobech, a také víra ve zvířecí božstva.

Nutnost organizace práce v oblasti zavlažování se postupně přesouvala i do ostatních odvětví činnosti a společenské útvary se rozrůstaly a slučovaly do větších organizovaných, vnitřně hierarchicky a mocensky členěných jednotek. Vládce této jednotky byl náčelník obce, která byla středem tohoto sdružení.⁶ S postupem času oblast vlivu vládnoucího kmenového náčelníka narůstala a pohlcovala ostatní území osad. Moc se postupně rozšiřovala a dědila z jednotlivých vládců, až se postupně vyrovnávala moci božské.

Výsledkem tohoto vývoje byl vznik krajů. Byly to územně i společensky organizované jednotky, které se s obměnami zachovaly po celou dobu existence egyptské říše a staly se základem správní organizace státu.

Tento poměrně rychlý vývoj byl způsoben klimatickými i geografickými podmínkami, které vyžadovaly velké kolektivní úsilí. Usedlý život byl závislý na intenzitě a využití práce, což znamenalo i zvýšení intenzity duševní námahy populace.⁷

2.3 VZNIK NEJSTARŠÍCH STÁTŮ

Životní podmínky krajů závisely na vzájemné spolupráci a obchodu. Proto se kraje začaly postupně slučovat a vytvářet jednotlivé státy v čele s králem, jehož moc byla odvozována od moci tehdejších krajských vládců, kteří se dobrovolně připojili ke státnímu útvaru.

STROUHAL, Evžen- VESELÝ, Rudolf- WOLF, Josef- ZIMA, Petr- ŽÁBA, Zbyňek: Dějiny Afriky kniha první. Praha: Svoboda, 1966, s.213

⁶ LEXA, František: Veřejný život ve starověkém Egyptě I. Výklad. Praha: Československá akademie věd, 1955, s. 26

⁷ BAREŠ, Ladislav - GOMBÁR, Eduard - VESELÝ, Rudolf: Dějiny Egypta. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010, s. 22

Sjednocením krajů ve státy vznikly tedy dva nejstarší státní útvary na území starověkého Egypta a to království Horního a Dolního Egypta.

V závěrečné etapě předdynastické doby došlo kolem roku 3000 př. n. l. ke sjednocení obou států. Impuls vycházel zřejmě z hospodářsky a vojensky silnějšího Horního Egypta. Ke spojení nevedlo jediné správní rozhodnutí nebo bitva, ale byl to výsledek složitého společenského a hospodářského vývoje. Došlo k velkému rozkvětu zemědělství, obchodu a řemesel. Tento dynamický vývoj vedl ke změnám ve společnosti, a to hlavně v sociální diferenciaci.

Právě v této době došlo k vývoji písma. Dokladem jsou archeologické nálezy kostěných a kamenných štítků, do nichž byly vrypy zaznamenávány počty osob, dobytka atd.. Vznikly základy hieroglyfického písma, jehož hlavním účelem byla potřeba hospodářské administrativy státu zaznamenávat důležité údaje jak hospodářského tak postupně i historického a kulturního rázu.⁸

2.4 DYNASTICKÁ DOBA

Tato historická vývojová etapa egyptské říše počíná kolem roku 3000 př. n. l. sjednocením dvou největších států Horního a Dolního Egypta. Období je členěno do sedmi časově oddělených úseků, rozdělených podle vládnoucí dynastie.

Zemědělství je již natolik rozvinuté, že vykazuje velkou míru přebytků. Je schopno uživit nejen vládnoucí vrstvu, ale i pracovní síly, které vykonávaly práce řemeslné nebo umělecké.

To znamenalo kulturní rozmach společnosti a možnost rozsáhlé stavební činnosti. Utvořila se zde možnost vzniku státního aparátu správy země. Prvobytně pospolná společnost se změnila v třídní.

⁸ VACHALA, Břetislav: Egypt. Praha: Libri, 2003, s. 13

Pro lepší využití pracovní síly byly využívány vrstvy obyvatel v podřízeném stavu, a to váleční zajatci nebo obyvatelé, kteří se do tohoto postavení dostali díky majetkové nerovnosti ve společnosti.⁹

2.4.1. Nejstarší období

Je to doba rušného vývoje po sjednocení státu. Vládla zde 1. a 2. dynastie v letech 3000- 2800 př. n. l..

V čele státu stál panovník, který byl ztělesněním boha na zemi. Byl pánem všech a všeho. Toto výsadní postavení si udržel po celou dobu egyptských dějin. Novým centrem sjednoceného státu a správním centrem se stalo hornoegyptské město Cinev .

Začala hojně vznikat města po celém území státu. Země byla rozdělena na 42 krajů a v každém bylo nutné vykonávat všechny správní funkce, které dříve vykonával vládce kraje. Vznikla nutnost zastupování krále v těchto záležitostech. Hlavní oblastí bylo soudnictví, kde nebylo možné cestovat s každým sporem do sídelního města za panovníkem. Každý kraj tedy vyžadoval vlastního soudce a také správce daní, který odváděl dávky do státní pokladny.¹⁰

Tato správa tedy vyžadovala velké množství úřednictva k zajišťování funkcí státu. Jednotliví úředníci byli řízeni nejvyšším úřadem v sídelním městě. Panovníkovi náležela pravomoc rozhodovat v závažných sporech a prováděl také vrchní správu všech úřadů země.¹¹

Nejvyššími úředníky byli zpravidla voleni potomci panovníka nebo jeho nejbližší příbuzní. Byla to tedy despotická patriarchální monarchie.¹²

Postupem času s nárůstem agendy správy krajů bylo nutné rozšiřovat počty úřednictva. Státní správa se opírala o moc vojska.

⁹ HRBEK, Ivan- KALOUS, Milan- PETRÁČEK, Karel- RACZYŇSKI, Roman- SEGERT, Stanislav-STROUHAL, Evžen- VESELÝ, Rudolf- WOLF, Josef- ZIMA, Petr- ŽÁBA, Zbyňek: Dějiny Afriky kniha první. Praha: Svoboda, 1966, s.215

¹⁰ TRIGGER, B. G.- KEMP, B. J., O'CONNOR, D.- LLOYD, A. B.: Starověký Egypt- Dějiny společnosti. Praha: VOLVOX GLOBATOR, 2005, s. 59

¹¹ BAREŠ, Ladislav - GOMBÁR, Eduard - VESELÝ, Rudolf: Dějiny Egypta. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010, s. 28

¹² LEXA, František: Veřejný život ve starověkém Egyptě I. Výklad. Praha: Československá akademie věd, 1955, s. 31

První správu jmenoval první panovník 1. dynastie Meni. Byla organizována podle území Horního a Dolního Egypta.

Sjednocení obou zemí s sebou však neslo nepokoje a povstání krajů, které byl panovník nucen potlačovat. K velkému politickému nepokoji došlo již za vlády 1. dynastie, kdy král Ohe vedl válku proti Nubijcům. Byl úspěšný a tím si zavázal Nubii pod svoji nadvládu.

Výbojné války také položily základ otrokářství ve starověkém Egyptě.¹³

Na konci nejstaršího období trvání jednotného egyptského státu zde existoval plně funkční a prosperující stát, který se opíral o silnou panovnickou moc a fungující úřednický aparát správy země.

2.4.2. Stará říše

Zde je zahrnuto působení králů 3. až 6. dynastie přibližně 2700- 2180 př. n. l.. Hlavním městem se stal Mennofer.

Břetislav Vachala tuto epochu označuje jako éru stavitelů pyramid. Stavbu monumentálních státních staveb umožnilo přibližně pět století stability a hospodářského rozmachu státu, díky kterému byl možný velký rozvoj řemesel a umění. Z této doby se díky zádušním chrámům panovníků dochovaly četné písemné památky, které nám přinášejí obraz o tehdejší společnosti a o fungování státu.

Zakladatelem 3. dynastie byl král Džoser, jenž je také proslaven díky stavbě první stupňovité pyramidy v Sakkáře.

Hlavním cílem této doby bylo vytvoření silného a centralizovaného státu, byly vytvářeny nové administrativní funkce.¹⁴

Prvním panovníkem 4. dynastie byl Nebmaat Snofru, který vedl četné vojenské výpravy do sousedních zemí a získal zde zdroje nerostného bohatství. Pokračoval v rozvoji stavební činnosti v zemi.

¹³ BALÍK, Stanislav- BALÍK, Stanislav ml.: Právní dějiny mimoevropských zemí. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk s. r. o., 2011, s. 23

¹⁴ HRBEK, Ivan- KALOUS, Milan- PETRÁČEK, Karel- RACZYŃSKI, Roman- SEGERT, Stanislav- STROUHAL, Evžen- VESELÝ, Rudolf- WOLF, Josef- ZIMA, Petr- ŽÁBA, Zbyňek: Dějiny Afriky kniha první. Praha: Svoboda, 1966, s. 220

Jeho syn Chufu proslul stavbou mnoha velkých a dodnes dochovaných staveb. Za jeho panování byla postavena Velká pyramida v Gíze, která je spolu s ostatními pyramidami v této lokalitě považována za div světa. Dále se z období jeho vlády dochovala stavba první přehrady na světě a také nejstarší egyptské plavidlo.

V tomto historickém období byla vytesána pověstná Velká sfinga, která strážila egyptskou nekropoli, a pohřební stavby dostaly konečnou podobu pyramid.

Následuje 5. dynastie, která přinesla do země vzývání a rozmach slunečního kultu. Součástí královského jména se stala titulatura „syn Reův“.¹⁵

Prvním vládcem byl Veserkafa, který dal postavit první tzv. sluneční chrám. Druhý král Sahure se zaměřoval na obchod a vysílal obchodní výpravy do Asie a Puntu. V Libyi mělo jeho tažení zajistit především pracovní síly.

Nástupcem Sahure byl jeho bratr Neferirkarea, v jehož zádušním chrámu se dochovaly svitky jeho chrámového archivu, které dávají jedinečné informace o poměrech Egypta na přelomu vlády 5. a 6. dynastie.¹⁶

Při nástupu 6. dynastie na trůn nebyla v zemi stabilní situace. Prvním panovníkem byl Teti a o jeho nástupci Veserkarovi nejsou dochovány žádné podrobnější záznamy.

Významným panovníkem byl Tetiho syn Pepi I.. Ten se snažil zamezit vyhrocené situaci v zemi sňatky s členy rodin významné egyptské šlechty. Zavedl na posílení své moci také institut spoluvlády, kdy ještě za svého života učinil spoluvladařem svého syna Merenrea.

V náboženství došlo k opuštění myšlenky absolutní moci slunečního boha Rea a jeho vlivu na člověka. To vedlo vytvoření vědomí jedince o jeho osobě a postavení ve společnosti a ke snaze o dodržování uznávaných norem chování jak obyvatel země tak úřednictva. Byl přijat první platný a obecně užívaný kodex morálních hodnot, který tehdejší společnost dodržovala.

¹⁵ LEXA, František: Veřejný život ve starověkém Egyptě I. Výklad. Praha: Československá akademie věd, 1955, s. 66

¹⁶ BAREŠ, Ladislav - GOMBÁR, Eduard - VESELÝ, Rudolf: Dějiny Egypta. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010, s. 38- 39

Byly to zásady chování jako konání dobra, mluvení pravdy, ctění rodičů atd., které vycházely ze samotné boží moci.¹⁷

Vláda krále Pepiho II., která trvala celých 94 let, je nejdelší vládou v egyptských dějinách. I přes tento fakt však královská moc nadále upadala. Jeho moc byla postupně soustředěna v rukou správců krajů a chrámů bohů. Dostavují se také důsledky hluboké hospodářské krize, která měla za následek pád a konec této slavné dynastie velkých stavitelů.¹⁸

Ze sociálního vývoje společnosti je patrný vznik různých označení pro svobodné a nesvobodné zemědělce a pracovní síly. Jsou zde tedy první doklady o existenci otroctví.

Tento stav je doložen několika písemnými doklady ke stavbám královských pyramid, jimiž byli někteří dělníci osvobozeni od pracovních povinností.¹⁹

Stavba pyramid svědčí o vyspělosti egyptské civilizace. Bylo nutné zvládnout složité techniky lámání a dopravování kamene a složitou organizaci práce. Dalším odvětvím, které doznalo velký vývoj, bylo sochařství a malířství, jež byly využívány pro zdobení pohřebních komor.

2.4.3. První přechodné období

Toto období zahrnuje vládu 7.- 10. dynastie a rozmezí mezi lety 2300- 2160 př. n. l.. Hlavním městem se stává Nennisowet a devátá dynastie pak přesídlila do města Véset.²⁰

Přechodná období v egyptské historii se vyznačují velmi malým množstvím informací, které máme k dispozici. Prameny, ze kterých čerpáme poznání, jsou seznamy panovníků, archeologické nálezy a v poslední řadě literární památky vznikající v té době.

Proto jsme odkázáni na více či méně pravděpodobné dohady.²¹

¹⁷ VERNER, Miroslav- BAKEŠ, Ladislav- VACHALA, Břetislav: Encyklopedie starověkého Egypta, Praha: Libri, 2007, s. 282- 283

¹⁸ VACHALA, Břetislav: Egypt. Praha: Libri, 2003, s. 43

¹⁹ HRBEK, Ivan- KALOUS, Milan- PETRÁČEK, Karel- RACZYŃSKI, Roman- SEGERT, Stanislav- STROUHAL, Evžen- VESELÝ, Rudolf- WOLF, Josef- ZIMA, Petr- ŽÁBA, Zbyňek: Dějiny Afriky kniha první. Praha: Svoboda, 1966, s. 231- 233

²⁰ BALÍK, Stanislav- BALÍK, Stanislav ml.: Právní dějiny mimoevropských zemí. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk s. r. o., 2011, s. 23

Přechodné období egyptského státu se vždy neslo v duchu úpadku a bezvlády v zemi, které mělo za následek konec předchozí královské vlády. Oslabení státu využívaly sousední země k útokům a postupnému obsazování egyptského území, především asijskými kočovníky. Obyvatelé trpěli značným nedostatkem potravin, až se tato situace vyvinula v hladomor, který vedl k občanským vzpourám a počátku vykrádání hrobů a pohřebišť. Dalším závažným faktorem, který tuto neutěšenou situaci ještě zhoršil, byla změna klimatických podmínek v zemi, postupné oteplení a vysušování dříve zavlažovaných oblastí. Nomádské populace se začaly stahovat do nilského údolí a počet obyvatel bez možnosti obživy se zvyšoval.

O panovnících nejsou známy žádné bližší informace, u některých se dochovalo pouze jejich jméno v chrámových záznamech.²²

Díky sociálním převratům se odborníci domnívají, že se v tomto období střídali u moci členové revoluční lidovlády.²³

V jednotlivých krajích se zmocňovali vlády správci krajů a stávali se postupně nezávislími. Stát se rozpadl na dvě nepřátelené části, a to severní a jižní.

Koncem období byl zahájen boj za znovusjednocení státu. Vládnoucí dynastií se stala Vésetská monarchie, které se podařilo zemi sjednotit a zavést znovu jednotnou moc a správu hospodaření. Panovník, kterému se sjednocení podařilo, byl Mentuhotep II.. Po sjednocení došlo opět ke stabilizaci země a postupnému rozmachu státu, který je symbolizován obdobím Střední říše.

2.4.4. Střední říše

Po překonání rozvratu země v přechodném období a opětovném sjednocení a stabilizaci země v rukou panovníků Horního Egypta se v letech 2160- 1785 př. n. l. dostává k moci 11. dynastie vládců. Mentuhotep II. dokázal opět zajistit hranice země, vedl účinnou politiku.

²¹ HRBEK, Ivan- KALOUS, Milan- PETRÁČEK, Karel- RACZYŃSKI, Roman- SEGERT, Stanislav- STROUHAL, Evžen- VESELÝ, Rudolf- WOLF, Josef- ZIMA, Petr- ŽÁBA, Zbyňek: Dějiny Afriky kniha první. Praha: Svoboda, 1966, s. 233

²² BAREŠ, Ladislav - GOMBÁR, Eduard - VESELÝ, Rudolf: Dějiny Egypta. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010, s. 56- 58

²³ TUREČEK, Josef a kolektiv: Světové dějiny státu a práva ve starověku. Praha: Orbis, 1963, s. 25

Přebudoval správu země zpět na centralizovaný systém a omezil moc samostatných správců krajů.²⁴

Opět podnikal válečná tažení do Nubie a podporoval obchodní styky s Babylonem.

Jeho nástupce Mentuhotep III. Sanchkare nadále upevňoval politickou a hospodářskou situaci v zemi. Vyslal výpravu do Puntu. Posledním z panovníků 11. dynastie byl Mentuhotep IV. Nebtauirem.

Zakladatel 12. dynastie Amenemhet I. Sehetepibe byl členem dvora svého předchůdce. Účastnil se výprav tohoto panovníka a díky jeho přízni měl podporu monarchů. Díky podpoře královského dvora převzal vládu. Poměry v zemi se opět zhoršovaly a panovník musel čelit hrozícímu rozpadu a vnitřnímu rozvratu země.

Založil nové sídelní město Ictaej, tím se posunulo politické a správní centrum na sever země.²⁵

Hlavní zemědělskou oblastí se stal Fajjúm, kde panovníci vystavěli četné hráze a důmyslný zavlažovací systém, v jehož středu bylo velké jezero napájené vodami Nilu pomocí zavodňovacího kanálu. Tímto opatřením byly získány velké plochy úrodné půdy a význam této oblasti značně vzrostl. Panovník se snažil zvýšením zemědělské produkce zamezit hladomoru, který byl příčinou nepokojů v zemi. Objevuje se zde nový náboženský kult krokodýla, který se stal bohem se jménem Sobek.

Se stabilizací vnitřních vztahů v zemi vznikla nutnost bránit území proti vpádu asijských kočovných kmenů. Proto začal Amenemhet I. s rozsáhlou stavbou pohraničních pevností nazývaných Vládcovy zdi.

Tyto stavby také zároveň chránily obchodní cesty a zabezpečovaly přístup k nalezištím drahých kovů a kamenů.

V průběhu vlády učinil svým spoluvládce svého syna Senusreta I. Cheperkare, aby tak zaručil přechod vlády v rámci jedné dynastie. Rozhodnutí to

²⁴ HRBEK, Ivan- KALOUS, Milan- PETRÁČEK, Karel- RACZYŃSKI, Roman- SEGERT, Stanislav- STROUHAL, Evžen- VESELÝ, Rudolf- WOLF, Josef- ZIMA, Petr- ŽÁBA, Zbyňek: Dějiny Afriky kniha první. Praha: Svoboda, 1966, s. 237

²⁵ VACHALA, Břetislav: Egypt. Praha: Libri, 2003, s. 55

bylo účinné, a jak dokládá historie, pro mnohé neakceptovatelné. Vedlo ke vzpouře, při níž byl panovník zavražděn.

Do této doby je zasazeno známé literární dílo o Egyptěanu Sinuhetovi.

Za panování 12. dynastie vznikala významná písemná díla především Naučení Chetejovo, které obsahovalo učební text k výchově úřednictva.

Typickými změnami, které probíhaly v tehdejší přítomnosti, byly změny v oblasti náboženství. Došlo k rozšíření víry v boha Usira a vzniku mnohých náboženských textů- Knihy dvou cest a Knihy rakví. Panovníci se opět vrátili k pohřebním stavbám ve tvaru pyramid.

Cheperkare dokončil kolonizaci Nubie a bohatství do země přinesly jeho výpravy do zlatých lomů ve Východní poušti a na Sinaji.

Amenemhet II. Nebukaure byl synem a spoluvládcem Senusreta. Rozvíjel obchod s Asií a Krétou, o čemž svědčí doklady nalezené v obou těchto zemích. Následovala mírová samovláda Senusreta II. a vláda jeho syna Senusreta III. Chakaure. Ten využil příznivé situace v zemi pro provedení reformy vnitřní správy a hospodaření. Amenemhet III. Nimaatre se věnoval hlavně oblasti Fajjúmu, kde nechal vytvořit řadu melioračních staveb.²⁶

Střední říše končí panováním Amenemheta IV. a jeho manželky Sebekneferu, která jako první žena používala plnou královskou titulaturu a byla uváděna v seznamech jako faraon.²⁷

2.4.5. Druhé přechodné období

Po roce 1785 př. n. l.²⁸ nastává v historii státu druhé přechodné období, v němž se střídají málo známí a nepřilíh významní vládci. Některé dynastie vládly na rozděleném území současně. Po rozmachu státu nastává opět úpadek moci a Egypt se dostává do cizí nadvlády. Území se zmenšuje a mezi obyvateli se šíří hladomor.

²⁶ VACHALA, Břetislav: Egypt. Praha: Libri, 2003, s. 69

²⁷ HRBEK, Ivan- KALOUS, Milan- PETRÁČEK, Karel- RACZYŃSKI, Roman- SEGERT, Stanislav- STROUHAL, Evžen- VESELÝ, Rudolf- WOLF, Josef- ZIMA, Petr- ŽÁBA, Zbyňek: Dějiny Afriky kniha první. Praha: Svoboda, 1966, s. 239

²⁸ BALÍK, Stanislav- BALÍK, Stanislav ml.: Právní dějiny mimoevropských zemí. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk s. r. o., 2011, s. 23

Státní moc není schopná bránit hranice a na území pronikají cizí semitské a kočovné kmeny. Přinášejí s sebou novou kulturu a posilují již tak početnou vrstvu asijských otroků. Jejich početní převaha se postupně začala prosazovat i do státní správy a na královský dvůr.²⁹

Za vlády 13. dynastie se umocnil proud přistěhovalců z Asie do Dolního Egypta. Tyto kmeny byly nazývány Hyksósové. Příslušníci tohoto stavu vládli v Egyptě plných sto let a z jejich řad vzešli panovníci 15. a 16. dynastie. Toto postavení si vydobyli s pomocí použití nových v Egyptě neznámých účinných bronzových zbraní a vyspělého válečnictví. Kolem roku 1600 př. n. l. ovládli celou nilskou deltu a ujali se vlády. Sídlním městem těchto vládců bylo město Hatwóret.

S cizí nadvládou se však nesmířili hornoegyptští vládci Vesetu. Snažili se organizovat odboj a jejich boje byly úspěšné.

Podarilo se jim vymanit Egypt z cizí nadvlády, toto vítězství předznamenalo vrchol rozmachu třetího egyptského státu, tzv. Nové říše.

17. dynastie již používala celou královskou titulaturu a ovládla celou jižní část.

V boji za osvobození se nejvíce proslavil panovník Sekenenre a po jeho smrti jeho synové Kamose a Ahmose, kteří boje dovedli do vítězného konce kolem roku 1580 př. n. l.. Došlo k postupnému dobývání území nilské delty a dobytí Dolní Nubie a jižní Palestiny.³⁰

2.4.6. Nová říše

Vítězství nad Hyksósy roku 1580 př. n. l. bylo obyvateli považováno za boží čin, a proto se v zemi začal rozmáhat kult boha Amona, který byl hlavním bohem hornoegyptských vládců. Po celé zemi byly budovány chrámy a kněžstvo bylo bohatě odměňováno. Správním i kulturním střediskem se stal Veset.

Na trůně se v této slavné a dlouhé etapě vystřídali panovníci 18.- 20. dynastie.

S nárůstem kultu boha Amona rostla i moc jeho kněžstva. Chrámy se staly centry nejen náboženského života, ale postupně i politického a hospodářského.

²⁹ HRBEK, Ivan- KALOUS, Milan- PETRÁČEK, Karel- RACZYŃSKI, Roman- SEGERT, Stanislav- STROUHAL, Evžen- VESELÝ, Rudolf- WOLF, Josef- ZIMA, Petr- ŽÁBA, Zbyňek: Dějiny Afriky kniha první. Praha: Svoboda, 1966, s. 243- 244

³⁰ VACHALA, Břetislav: Egypt. Praha: Libri, 2003, s. 72- 73

Thutmose I. zahájil éru nové zahraniční politiky, zřizoval nové provincie a upevňoval zahraniční panství, která vybojovali jeho předci. Panovník započal budování velké armády, která by v budoucnosti zabránila vpádům cizích kmenů. Vojsko však nebylo využíváno pouze k obraně země, díky obrovské síle a novým zbraním, které Egyptané převzali od Hyksósů, vedl Egypt válečné výpravy, které přinášely obrovský zisk jak obrovský materiální zisk tak i pracovní síly.³¹

Významnou vládnoucí osobností byla královna Hatšepsut. Opírala se o schopné a oddané úředníky. Za spoluvládce si zvolila Thutmose III. Mencheperre, jenž po její smrti převzal vládu. Jeho vláda sestávala z vojenských tažení, kterými postupně ovládl celou Sýrii a Palestinu.³²

Thutmose III. vytvořil z Egypta mocnou světovou a velice bohatou prosperující říši, která svou rozlohou byla největší za celou historii, žádnému jeho nástupci se ji však nepodařilo udržet.³³

V 18. dynastii byl dalším panovníkem Amenhotep III. Nebmaatre. Jeho syn Amenhotep IV. Nefertichere učinil rozsáhlé náboženské reformy, kterými Amonovu kněžstvu odebral veškerou politickou i hospodářskou moc. Prosadil uctívání boha Atona, prohlásil se za jeho syna a změnil si jméno na Achnaton. Nechal vystavět nové sídelní město Achetaton. Po jeho smrti nastoupil krátce na trůn Smenchkare a po něm vládl jeden z nejznámějších faraonů Tutanchamon. Jeho vláda znamenala konec uctívání Atona a návrat k původnímu kultu boha Amona. Sídelním městem se stal Mennofer.³⁴

Tutanchamonovým rádcem byl Aj, který po jeho předčasné smrti nastoupil na trůn. Jelikož však neměl potomka, jmenoval svým nástupcem velitele svých vojsk Haremheba.

Ten se soustředil na urovnání poměrů v zemi, byl autorem mnoha tvrdých nařízení s cílem nastolení řádu, který panoval v zemi před nastolením kultu Atona.

³¹ HRBEK, Ivan- KALOUS, Milan- PETRÁČEK, Karel- RACZYŃSKI, Roman- SEGERT, Stanislav- STROUHAL, Evžen- VESELÝ, Rudolf- WOLF, Josef- ZIMA, Petr- ŽÁBA, Zbyňek: Dějiny Afriky kniha první. Praha: Svoboda, 1966, s. 245

³² TRIGGER, B. G.- KEMP, B. J., O'CONNOR, D.- LLOYD, A. B.: Starověký Egypt- Dějiny společnosti. Praha: VOLVOX GLOBATOR, 2005, s. 199

³³ VACHALA, Břetislav: Egypt. Praha: Libri, 2003, s. 77

³⁴ VACHALA, Břetislav: Egypt. Praha: Libri, 2003, s. 78- 79

Byl posledním vládcem 18. dynastie.³⁵

Roku 1292 př. n. l. se vlády ujal Haremhebův velitel a vezír Paramese pod panovnickým jménem Ramesse I. Menpehtire, který byl zakladatelem 19. dynastie vládců. Jeho vládou začíná tzv. ramessovská doba, kdy vláda přechází z otce na syna a situace v zemi je stabilizovaná.³⁶

Ramesse II. Meriamon vládl plných 64 let. Zbudoval nové město Piramesse a jeho rozsáhlá stavební činnost je patrná po celé zemi. Byl zdatným válečníkem a dobyl území sahající až k Chetitské říši, čímž po dlouhou dobu vznikaly hraniční spory mezi oběma státy. Tento fakt přispěl ke vzniku první mezinárodní mírové smlouvy, kterou zaslal chetitský vládce Chattušiliš III. Ramessovi. Tato smlouva zavazovala dokonce i potomky a následníky trůnu, mír měl být tedy trvalý. Vlady po smrti Ramesse II. se ujal jeho syn Baenre Merenptah. Dodržoval mírovou smlouvu a dodával do chetitské říše, kterou sužoval hladomor, obilí. Odolal také invazi tzv. mořských národů, které se spojily s Libyji a napadly Egypt.³⁷

Ramesse III. Hekainu byl posledním významným panovníkem této dynastie. Vedl tři velké vítězné bitvy, kterými získal velké množství válečných zajatců, kteří se stali otroky a nájemných sil, které zvýšily vojenský potenciál země. Panovník jim přidělil půdu a zajistil si tak jejich loajalitu k zemi. K zániku Nové říše došlo za panování Ramesse IX., kdy v zemi vypukl hladomor a s ním spojená občanská válka, která rozdělila zemi na dvě území Deltu a Horní Egypt.

V Deltě se ujali vlády panovníci 21. dynastie a v Horním a Středním Egyptě se moci chopili Amonovi kněží, kteří založili dynastii tzv. kněžských králů.³⁸

³⁵ BAREŠ, Ladislav - GOMBÁR, Eduard - VESELÝ, Rudolf: Dějiny Egypta. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010, s. 79- 82

³⁶ HRBEK, Ivan- KALOUS, Milan- PETRÁČEK, Karel- RACZYŃSKI, Roman- SEGERT, Stanislav- STROUHAL, Evžen- VESELÝ, Rudolf- WOLF, Josef- ZIMA, Petr- ŽÁBA, Zbyňek: Dějiny Afriky kniha první. Praha: Svoboda, 1966, s. 251

³⁷ HRBEK, Ivan- KALOUS, Milan- PETRÁČEK, Karel- RACZYŃSKI, Roman- SEGERT, Stanislav- STROUHAL, Evžen- VESELÝ, Rudolf- WOLF, Josef- ZIMA, Petr- ŽÁBA, Zbyňek: Dějiny Afriky kniha první. Praha: Svoboda, 1966, s. 254

³⁸ VACHALA, Břetislav: Egypt. Praha: Libri, 2003, s. 93

2.4.7. Pozdní doba

Zde se vystřídal největší počet dynastií. Období začíná vládou 21. dynastie nastupující roku 1580 př. n. l. a končí 31. dynastií a ovládnutím země Alexandrem Makedonským roku 332 př. n. l..

Rozdělení země mělo za následek současnou vládu dvou 21. dynastií. V Deltě byla vláda světská a v Horním Egyptě zvítězila kněžská vláda Amonových kněží. Dvojvládí vypovídá o chaotické situaci v zemi.³⁹

25. vláda byla nubijská a končí asyrským vpádem a vyplněním Vesetu.

Následující dynastie sídlila ve městě Saj. Tito vládcí se snažili navázat na vzory vlády ze slavné minulosti. Pod vedením Psammetika I. Vahibrea byla země opět sjednocena a zahraniční politika se začala orientovat směrem k Řecku. Jeho nástupce Neko II. Vehemibre posunul hranice země až k Eufratu a byl natolik silným vládcem, že dokázal vzdorovat stoupající moci Novobabylónské říše. Vybuďoval silné loďstvo a spoléhal na pomoc Féničanů při námořní přepravě.⁴⁰

Posledním z řad významných panovníků 26. dynastie byl Ahmose II., za jehož panování dochází k hospodářskému rozkvětu. Snažil se uzavřít spojení s řeckými státy, aby ochránil zemi před nepřátelskými vpády. Byl si vědom vzrůstající hrozby Perské říše, jejíž hrozbě neunikl jeho nástupce Psammetik III. Jeho vojsko bylo poraženo perskou armádou vládce Kambýsého v bitvě u Pelusia a po krátkém odporu padl celý Egypt pod perskou nadvládu.

27. dynastie vládnoucí v letech 525- 404 př. n. l. je tedy perskou větví vládců. Z počátku panoval v zemi mezi Egypťany a Peršany určitý mír. Peršané chtěli ze země odvádět hlavně daně a ponechali v zemi původní správu, které byla nadřazena správa perská.

Perská říše byla po porážce u Marathónu oslabena a toho využil Egypt k obnovení bojů za samostatnost.⁴¹

³⁹ BALÍK, Stanislav- BALÍK, Stanislav ml.: Právní dějiny mimoevropských zemí. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk s. r. o., 2011, s. 24

⁴⁰ HRBEK, Ivan- KALOUS, Milan- PETRÁČEK, Karel- RACZYŃSKI, Roman- SEGERT, Stanislav- STROUHAL, Evžen- VESELÝ, Rudolf- WOLF, Josef- ZIMA, Petr- ŽÁBA, Zbyňek: Dějiny Afriky kniha první. Praha: Svoboda, 1966, s. 266

⁴¹ VACHALA, Břetislav: Egypt. Praha: Libri, 2003, s. 104

Osamostatnění se podařilo vůdci povstání Amenardisovi, který byl jediným vládcem 28. dynastie.

Poslední dvě dynastie egyptských vládců znamenaly také poslední svobodnou vládu v zemi. Byla to 29. a 30. dynastie v letech 399- 343 př. n. l., jejíž vládci hledali pomoc před perskou nadvládou u Řeků. Posledním egyptským vládcem byl Nachthareheb, který odrazil útok Peršanů, ale druhému útoku se již nebyl schopen se ubránit a byl nucen utéct do Nubie. Tím skončila egyptská nezávislost.

Období druhé perské nadvlády v Egyptě se označuje jako 31. dynastie, která vládla v letech 343- 332 př. n. l.. Perská vláda trvala krátce, ale byla pro Egypt velice tvrdá. Jejich vláda končí vítězstvím Alexandra Makedonského nad králem Dareirem III. roku 332 př. n. l.⁴²

2.5. OVLÁDNUTÍ ŘÍŠE ALEXANDREM MAKEDONSKÝM

Perskou nadvládu v Egyptě ukončil makedonský vojevůdce Alexandr. Roku 332 př. n. l. svedl vítěznou bitvu s perským králem Dareirem III. u Issu, kde došlo ke konečné porážce Peršanů a Dareiros III. se tedy stal posledním perským králem.

Egyptské obyvatelstvo vítalo Alexandra jako osvoboditele, jelikož perská nadvláda ničila zemi a přistoupila dokonce k ničení posvátných staveb a zabavování majetku chrámů.

Alexandr si naklonil obyvatelstvo i tím, že vážil cestu do posvátného města Sívy, kde ho Amonovo kněžstvo uznalo za Amonova syna. To mu umožnilo, aby se nechal v Mennoferu korunovat králem Horního a Dolního Egypta.

Po jeho smrti nastupují na egyptský trůn řečtí Ptolemaiovci.⁴³

⁴² BAREŠ, Ladislav - GOMBÁR, Eduard - VESELÝ, Rudolf: Dějiny Egypta. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010, s. 117

⁴³ HRBEK, Ivan- KALOUS, Milan- PETRÁČEK, Karel- RACZYŃSKI, Roman- SEGERT, Stanislav- STROUHAL, Evžen- VESELÝ, Rudolf- WOLF, Josef- ZIMA, Petr- ŽÁBA, Zbyňek: Dějiny Afriky kniha první. Praha: Svoboda, 1966, s. 270

2.6. TZV. PTOLEMAIOVSKÉ OBDOBÍ

Tato doba je také nazývána řecké období podle národnosti vládnoucích vrstev. Počátek je datován od smrti Alexandra Makedonského, příchodem jeho nástupce Ptolemaia I. Sotéra roku 305 př. n. l. a končí smrtí poslední královny Kleopatry VII. roku 30 př. n. l.. Tento panovnický rod založil nové hlavní město Alexandrii, která byla symbolem řeckého panství v Egyptě.⁴⁴

Ptolemaios založil tedy novou vládnoucí dynastii, která přinesla do země vliv helénské kultury, řečtina se dokonce stávala úředním jazykem.

O tehdejší situaci v zemi se často dozvídáme z dochovaných řeckých záznamů o hospodaření státu. Egypt se stal pro Řecko velmi důležitou křižovatkou obchodních cest.

Ptolemaios II. Filadelfos zavedl velkolepé slavnosti po řeckém vzoru, které přispěly k proslavení Alexandrie.

Dynastie založila slavné vědecké a kulturní centrum Múseion, jehož členové se věnovali badatelské činnosti. Jeho založení přilákalo do země velké množství učenců, což také vedlo ke vzniku největší knihovny světa, která čítala až 700 000 svitků.

Za vlády prvních Ptolemaiovců byl zbudován maják na ostrově Faru. Vládcí se snažili naklonit si obyvatele výstavbou mnoha chrámů egyptských bohů. S narůstající mocí Říma, který se snažil vměšovat do záležitostí státu, se situace stávala neúnosnou. Tento stav se snažila zvrátit Kleopatra VII., která byla obratnou panovnicí a vynikající diplomatkou. Dokázala si získat přízeň vojevůdce a státníka Gaia Julia Caesara, který se po dobu složité vnitropolitické situace v Římské říši uchýlil do Egypta. V době sporů o nástupnictví na trůn se postavil na stranu Kleopatry a vyhlásili společnou vládu.

Po Caesarově smrti roku 44 př. n. l. byla panovnice nucena jednat s dalším římským vojevůdcem Markem Antoniem a využila jej ke snahám o rozšíření egyptského území.⁴⁵

⁴⁴ VACHALA, Břetislav: Egypt. Praha: Libri, 2003, s. 105

⁴⁵ VACHALA, Břetislav: Egypt. Praha: Libri, 2003, s. 112

Vnitrostátní spory v Římě stále přetrvávaly a Kleopatra se v tomto boji postavila na stranu Marka Antonia a byla spolu s ním poražena v námořní bitvě. Po porážce zvolila smrt sebevraždou a Egypt se dostal pod nadvládu Římské říše.

2.7. ŘÍMSKÉ OBDOBÍ

Octavianus připojil Egypt k Římské říši jako provincii. Ke vstupu do země bylo nutné povolení císaře. Egypt byl využíván jako obilnice, která zásobovala Řím, a jeho případné dobytí jinou mocností by mohlo znamenat hladomor v říši. Císař se stal egyptským faraonem, převzal dosavadní správu země. Využívání země vedlo k postupnému chudnutí obyvatelstva a Horní Egypt reagoval na okupaci vzpourou, která však byla římskými legiemi tvrdě potlačena.⁴⁶

Celou římskou nadvládu v Egyptě provázely válečné konflikty a s nimi spojené hospodářské potíže, které se vyhrcovaly. Ve 3. století začal stát rychle upadat a za vlády císaře Commoduse byl již Řím nucen dovážet obilí z jiných provincií.

Změna v zemi nastala s příchodem a rozšířením křesťanství, které se do země dostalo kolem 1. století. S oblibou křesťanství přicházela do Egypta i římská perzekuce věřících, kteří se uchýlovali do pouští. Za vlády císaře Diokletiana dostoupilo vykořisťování země vrcholu.⁴⁷

Konec vlády Římanů v Egyptě přišel roku 395 za vlády císaře Theodosia I. Po rozdělení říše do země nastává doba vlády Byzance.

2.8. BYZANTSKÉ OBDOBÍ

Jde o období mezi lety 395- 640, a končí dobytím Egypta Araby. Křesťané, kteří se uchýlovali do pouště, začali zakládat první kláštery. Bible byla přeložena do egyptštiny. Egyptští křesťané se nazývají koptové a církev se

⁴⁶ HRBEK, Ivan- KALOUS, Milan- PETRÁČEK, Karel- RACZYŃSKI, Roman- SEGERT, Stanislav- STROUHAL, Evžen- VESELÝ, Rudolf- WOLF, Josef- ZIMA, Petr- ŽÁBA, Zbyňek: Dějiny Afriky kniha první. Praha: Svoboda, 1966, s. 275

⁴⁷ VACHALA, Břetislav: Egypt. Praha: Libri, 2003, s. 118

jmenuje podle nich - koptská. Byla založena jako egyptská národní církev za vlády panovníka Arkádia. Církev si stejně jako v minulosti získala ve státě rozhodující hospodářskou i výkonnou moc.

Za vlády Justiniána I. skončilo v zemi uctívání staroegyptských božstev a s uzavřením posledního chrámu zaniká znalost hieroglyfického písma.

Křesťané zakládali kláštery, kostely a celá města. Literatura vznikající v této době měla náboženský obsah.

Byzantské panství skončilo vpádem Arabů a dobytím Egypta v roce 640.

To znamenalo další změnu v náboženství země, která se postupně islamizovala, křesťanství však nikdy zcela nevytizelo.⁴⁸

2.9. ARABSKÁ DOBA

Roku 640 vyplenila Egypt arabská armáda chalífa Umara. Obsazením země Araby se Egypt dostal do sféry arabské kultury a jeho další dějiny jsou spjaty s ostatními arabskými zeměmi. Vojsko jednalo ve jménu nového náboženství, islámu. Byzantské vojsko bylo poraženo a Egypt byl vymaněn z jejich nadvlády. Díky mírnému přístupu k egyptskému obyvatelstvu nevznikaly mezi Araby a Egyptany žádné vážnější spory. V zemi byla ponechána vojenská posádka v čele s velitelem, který byl současně i místodržícím egyptské provincie. Druhou osobou správního aparátu ponechaného Araby byl výběrčí daní, který působil jako správce příjmů a vydání v zemi.⁴⁹

Egypt spravovalo osmdesát guvernérů z města Fustát, protože chalífové tuto zemi nenavštěvovali. Postupně se začalo místní obyvatelstvo mísit s arabskými přistěhovalci a země se s přibývajícím časem také islamizovala. Muslimové měli značné daňové výhody a koptští křesťané začali postupně konvertovat.

⁴⁸ HRBEK, Ivan- KALOUS, Milan- PETRÁČEK, Karel- RACZYŃSKI, Roman- SEGERT, Stanislav- STROUHAL, Evžen- VESELÝ, Rudolf- WOLF, Josef- ZIMA, Petr- ŽÁBA, Zbyňek: Dějiny Afriky kniha první. Praha: Svoboda, 1966, s. 279

⁴⁹ HRBEK, Ivan- KALOUS, Milan- PETRÁČEK, Karel- RACZYŃSKI, Roman- SEGERT, Stanislav- STROUHAL, Evžen- VESELÝ, Rudolf- WOLF, Josef- ZIMA, Petr- ŽÁBA, Zbyňek: Dějiny Afriky kniha první. Praha: Svoboda, 1966, s. 280

Pro Araby měl Egypt hlavní význam po stránce hospodářské. V 7.-8. stol. byl zdrojem plodin a jeho rozvinutý obchod přinášel do země bohatství.

Země se stala provincií závislou na Bagdádu opět roku 905. Tento stav vyvolával značné nepokoje v zemi, které dokázal urovnat Muhamad Ibn Turdž roku 935. Jeho vláda trvala se souhlasem chalífy do roku 969, kdy byl stát vojensky obsazen fátimovskou armádou vedenou Džauharem a nastalo tzv. fátimovské období trvající v letech 969-1171.⁵⁰

⁵⁰ VACHALA, Břetislav: Egypt. Praha: Libri, 2003, s. 127

3. SPRÁVNÍ ORGANIZACE STÁTU

S vytvořením jednotného egyptského státu vyvstala nutnost vyvinutí správního aparátu země. Administrativa a jednotliví úředníci měli v zemi nezastupitelnou funkci. S koncentrací moci do rukou jedné osoby musel být řešen problém správy odlehlých území a zabezpečování fungování státu.

Důležitost úředníků s vývojem státu a jeho rozrůstáním neustále rostla. V některých etapách dosáhl správní aparát takové moci, že převzal všechny vládní pravomoci ve spravovaných územích.

Úřednický aparát měl nezastupitelnou funkci pro hospodaření země a při potlačování nepokojů.

Charakteristickým rysem státní správy, který provází celou existenci státu, je zejména trvalost státní správy. Jde především o stabilitu organizace státu, která je patrná při cizí okupaci. I přes změny vládnoucí vrstvy v zemi byl správní aparát zachován v původní podobě a jednotlivé úřady byly navázány na nový panovnický rod a do něj začleněny. Všichni panovníci dbali na udržení centralizace státu. Díky tomu bylo možné vytvořit stupňovité a mocensky uspořádané soustavy úřadů, které nebyly měněny. I přes hierarchické odstupňování zůstávala moc vždy v rukou panovníka a úřady mu byly plně odpovědné.⁵¹

3.1. ROZDĚLENÍ MOCI VE STÁTĚ A JEDNOTLIVÉ ÚSTŘEDNÍ SPRÁVNÍ ÚŘADY

Panovníci vládnoucí krátce po sjednocení Egypta stojí za založením prvních prvků politického zřízení. Na počátku všeho vznikl úřad krále, což je samozřejmé. To dalo vzniknout úředním pečetím, v nichž jsou vepsány tituly a jména panovníka a které byly základním prvkem královského úřadu.

Královská osoba soustředí ve svých rukou veškerou státní moc. Pouze však do konce archaické doby, kdy se započala státní správa rozšiřovat.

⁵¹ BALÍK, Stanislav- BALÍK, Stanislav ml.: Právní dějiny mimoevropských zemí. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk s. r. o., 2011, s. 28

Asi v dobách 4. dynastie vznikl nový úřad vezíra, ten byl ihned po králi druhým nejdůležitějším člověkem v zemi. I přes poměrné rozšiřování státní správy od konce archaické doby do konce Staré říše měl panovník stále, a to až do konce historie starověkého Egypta, v zemi hlavní čili poslední slovo a neomezenou moc. Největší rozšiřování státní správy započalo v dobách 5. dynastie, což vytvořilo téměř samostatnou správu království. Centrální vláda této převážně agrární země se v těchto dobách orientovala na zemědělskou výrobu a následnou spotřebu jejích produktů.

3.1.1. Král

Starý Egypt byl od svého počátku monarchií, v jejímž čele stál silný panovník.

Panovník se vyvinul z kmenových náčelníků obcí. S postupem času moc vládnoucího kmenového náčelníka narůstala a pohlcovala území ostatních osad. Jejich moc se postupně rozšiřovala a dědila z jednotlivých vládců, až se postupně vyrovnávala moci božské.⁵² Dokladem těchto skutečností jsou reliéfy z posledního předdynastického období.

Pro starověké Egyptany byl panovník spojením dvou mocí, světské a božské. Zbožštění se panovníkovi dostalo při jeho korunovaci, kdy k jeho jménu byl přidán titul Hór.

První panovníci měli skutečnou politickou zodpovědnost. Díky nim se velmi brzy nastoluje faraónský řád a jsou položeny základy administrativy.

Po upevnění spojení obou zemí Horního a Dolního Egypta se za panování 4. dynastie změnilo označení panovníků. Titul zněl „*Král Horního a Dolního Egypta*“. Bylo tím vyjádřeno upevnění panovnické moci v obou zemích.⁵³

Postupně se víra ve zbožštění panovníka změnila na jeho zrození panovníka samotným bohem. Ke královskému jménu byla připojena další jména, která vyjadřovala jeho božskou podstatu.

⁵² LEXA, František: Veřejný život ve starověkém Egyptě I. Výklad. Praha: Československá akademie věd, 1955, s. 27

⁵³ BALÍK, Stanislav- BALÍK, Stanislav ml.: Právní dějiny mimoevropských zemí. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk s. r. o., 2011, s. 26

Světská moc panovníka se odvozuje již od vzniku prvních náčelníků obcí a od této doby se její rozsah nezměnil. Král byl všemohoucím pánem a vlastníkem celého Egypta. Patřil mu movitý i nemovitý majetek všech jeho poddaných. Mohl rozhodovat o životě svých poddaných. Jeho vůle byla v zemi zákonem. Z toho je patrné, jak velice silnou moc král ve své osobě soustředil. Od jeho moci se pak odvozovala jak moc kněží jako božích zástupců tak moc úředníků a správců země. Všichni mu byli absolutně podřízeni.⁵⁴

Styk krále s poddanými byl veden velice obřadně a sloužila pro něj přijímací síň královského paláce. O poměru k obyvatelům nejsou dochovány podrobnější zprávy.

Soukromý život panovníka byl soustředěn do královského paláce, kde sídlily jeho manželky a děti. O blahobyt se starali královi osobní sloužící a vychovatelé jeho dětí. Osoby, které se soustředily kolem panovníka, tvořily královský dvůr.⁵⁵ Soukromí panovníka bylo poddaným pečlivě skryto.⁵⁶

Jeho vojenské povinnosti sestávaly z velení nad vojsky. Byl vrchním vojevůdcem a za války sám vedl vojenské operace a strategie. Sám se také osobně účastnil bojů.

Jeho hlavní funkcí bylo však řízení a koordinace správy země, zejména v oblasti hospodaření státu a vybírání daní. Přímo se účastnil správy země jako vrchol správní soustavy. Za tímto účelem přijímal svého prvního ministra, který mu předkládal zprávy z jednotlivých částí země.

3.1.2. První ministr

Již panovníci 1. a 2. dynastie jmenovali do těchto pozic členy své rodiny. Tento úřad však ještě nebyl oficiálně uznán.

Bezpečně víme o vytvoření a obsazení tohoto úřadu za vlády panovníka 4. dynastie Snofrewa.

⁵⁴ BALÍK, Stanislav- BALÍK, Stanislav ml.: Právní dějiny mimoevropských zemí. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk s. r. o., 2011, s. 28

⁵⁵ VERNER, Miroslav- BAKEŠ, Ladislav- VACHALA, Břetislav: Encyklopedie starověkého Egypta, Praha: Libri, 2007, s. 266

⁵⁶ LEXA, František: Veřejný život ve starověkém Egyptě I. Výklad. Praha: Československá akademie věd, 1955, s. 73

Pravomoci vezíra byly v této době přesně vymezeny a úřad byl svěřován vždy synu vládnoucího panovníka.⁵⁷

S vývojem státu za 5. dynastie panovníku vznikla potřeba, aby úřad zastávala osoba s odbornými znalostmi. Do funkce tedy začali být dosazováni úředníci neurozeného původu a v některých případech i cizinci. Hlavní příčinou byl nárůst moci rodové šlechty soustředěné kolem panovníka na úkor jeho moci.⁵⁸

První ministr měl vzhledem ke svému postavení vedle panovníka nejvyšší pravomoci v zemi.

O rozsahu pravomoci vezíra se dozvídáme především z panovnických pokynů prvnímu ministrovi Rechmiérovi. Toto poučení sepsal panovník Thutmose III.. Pokyny mají šest částí, které postupně přesně vymezují činnost a pravomoci vezíra.

V první části je uveden obřad jmenování panovníkem do funkce a dává mu pokyny pro správu jeho úřadu.

Veřejná slyšení, která první ministr v rámci své pravomoci svolával, měla přesně stanovené obřadní předpisy uvedené v druhé části královských pokynů. Posloupnost jednotlivých slyšení a řazení prosebníků je dána podle jejich hodnot.

Nejdůležitější je obsah třetí části, kde jsou přesně vymezeny pravomoci vezíra.

Můžeme je dělit podle jednotlivých oborů na resort zemědělství, financí, spravedlnosti, obchodu, zahraničí a vnitra.

Vezeír vedl agendu královské kanceláře.⁵⁹

Finanční správa spočívala v určování výběru daní a stanovení jejich výšky. První ministr byl správcem královského pokladu, rozhodoval o vydáních královské pokladny na dary a příspěvky poskytované králem. Jednou z hlavních pravomocí byly věci soudní. Zastupoval krále jako nejvyšší soudce země.

⁵⁷ LEXA, František: Veřejný život ve starověkém Egyptě I. Výklad. Praha: Československá akademie věd, 1955, s. 75

⁵⁸ BALÍK, Stanislav- BALÍK, Stanislav ml.: Právní dějiny mimoevropských zemí. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk s. r. o., 2011, s. 30

⁵⁹ BALÍK, Stanislav- BALÍK, Stanislav ml.: Právní dějiny mimoevropských zemí. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk s. r. o., 2011, s. 30

V oblasti zemědělství přijímal zprávy o výši záplav. Ustanovoval hranice polností a statků. V rámci stavební činnosti byl panovníkem pověřen dozorem nad všemi stavebními pracemi v zemi.⁶⁰ Čtvrtá část naučení je zaměřena na vymezení příjmů královské pokladny.

Styk vezíra s lidem je upraven pátou částí.

„Vycházka místodržitele vezíra Rechmiréa po zemi na počátku jitra, aby každodenně konal to, co jest schváleno: Aby naslouchal řečem lidu, aby přijímal prosby jižní i severní země, neodmítaje prostého ani vznešeného, aby utěšoval bídu, ulehčoval tíhu a sesílal zlo na toho, kdo je způsobil.“⁶¹

Z tohoto textu je patrné, že ministr má naslouchat lidu a jeho starostem. Má trestat původce bezpráví a snažit se mírnit bídu mezi obyvateli.

Šestá a poslední část ukládá povinnost hospodářského dozoru nad Amónovým chrámem.⁶²

Centralizace úřadů však v Nové říši dosáhla takového stupně, že veškerou náplň své funkce již nebyl vezír sám schopen zajišťovat. Proto začali být jmenováni dva, jeden pro jižní část Egypta a druhý pro severní.

Toto rozdělení se s největší pravděpodobností stalo za vlády krále Haremheba tzv. Haremhebovým zákonem.⁶³ Plnou moc měl vezír jižní země.

První ministr posílal do krajů své „posly“, kteří kontrolovali správu jednotlivých oblastí a vždy prvního dne čtvrtého měsíce každého ze tří staroegyptských období zasílali podrobnou zprávu o své činnosti.⁶⁴

V době okupace země perským vládcem byl úřad vezíra zrušen a nahrazen satrapou sídlícím v Menfidě. Po dobytí země Alexandrem Makedonským a za Ptolemaiovské dynastie se úřad opět vrací v původní podobě.

⁶⁰ LEXA, František: Veřejný život ve starověkém Egyptě II. Doklady. Praha: Československá akademie věd, 1955, s. 58

⁶¹ LEXA, František: Veřejný život ve starověkém Egyptě II. Doklady. Praha: Československá akademie věd, 1955, s. 63

⁶² LEXA, František: Veřejný život ve starověkém Egyptě II. Doklady. Praha: Československá akademie věd, 1955, s. 63

⁶³ LEXA, František: Veřejný život ve starověkém Egyptě I. Výklad. Praha: Československá akademie věd, 1955, s. 76

⁶⁴ BALÍK, Stanislav- BALÍK, Stanislav ml.: Právní dějiny mimoevropských zemí. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk s. r. o., 2011, s. 31

3.1.3. Královna

Titulem egyptská královna byla označována manželka panovníka. Král měl více žen, jen jedna však měla titul „*manželka krále, paní Obou zemí*“.⁶⁵

Tato titulatura vyjadřovala její postavení na královském dvoře, ale také její náboženské povinnosti s tímto postavením spojené. Byla kněžkou nejvýznamnějších božstev.

Postavení královny se v průběhu života měnilo, největší změna se udála, když se její syn ujal trůnu. Změnila se její titulatura na titul „královská matka“. Její společenské postavení se zvýšilo.

Úctu, která byla královské manželce prokazována, vyjadřují nejlépe pyramidy a pohřební komory, které byly pro tyto ženy panovníky budovány.

Pokud však panovník zesnul předčasně a jeho nástupce nebyl pro věk schopen vládnout, zajišťovala její autorita udržení nástupnické posloupnosti a udržení mocenské stability v zemi.

Ve Střední říši a Nové říši se úloha královny i její postavení u královského dvora zvyšovalo. Získávala i politické pravomoci, o čemž svědčí postavení královny Nefertiti. Její hlavní silou byl vliv na panovníka, možnost radit mu a ovlivňovat jeho rozhodnutí.⁶⁶

Za určitých vnitropolitických situací se mohla královna stát panovníkem celé země. Když nebyl následník zletilý a královna měla silnou pozici, ujala se vlády do doby, než byl nástupce schopen ujmout se úřadu. Pokud neměl král mužského potomka, mohla se stát jeho nástupcem i královská dcera a za určitých podmínek i vdova po králi.

Za 4. dynastie se takto ujala vlády princezna Nitokretoje a v Ptolemaiovské době Kleopatra.

Nejslavnější panovnicí, která se dostala k moci, byla královna 18. dynastie Hatšepsut. K moci se dostala za dosud neznámých okolností a její vláda trvala od roku 1490- 1469 př. n. l..

⁶⁵ LEXA, František: Veřejný život ve starověkém Egyptě I. Výklad. Praha: Československá akademie věd, 1955, s. 73

⁶⁶ VERNER, Miroslav- BAKEŠ, Ladislav- VACHALA, Břetislav: Encyklopedie starověkého Egypta, Praha: Libri, 2007, s. 263- 264

Tato žena se nechávala zobrazovat jako muž se všemi královskými insigniemi, byl jí vystaven královský zádušní chrám.⁶⁷

3.1.4. Místní správa

Již v době předdynastické byla země rozdělena na státy Horní a Dolní Egypt. Části se výrazně lišily svojí přírodní povahou. Díky tomu probíhal i hospodářský vývoj velice odlišně. Horní Egypt byl rozsáhlým zemědělským centrem a mnohem vyspělejší než jeho jižní sused. Panovníci tím získali mocenskou převahu. Té využili a spojili zemi do jedné centralizované jednotky.⁶⁸ Základem místní správy obou zemí bylo staré rozdělení na kraje neboli nomy, dřívější soběstačné obcíny. Horní Egypt měl 22 a Dolní Egypt 20 nomů. Toto dělení bylo nezbytné pro správu země. Panovník nebyl schopen řídit zemi sám na celém rozsáhlém území státu.⁶⁹

Nomy byly v této zemi dlouhé 1 000 km a velmi přísně řízeny. Jejich ohraničení záviselo na politické a administrativní potřebě či na potřebě zavodňování, která byla nejdůležitější. K nomům byly přiděleny i jejich vlastní titulatury, tedy zvíře, rostlina či nějaký předmět. Správu hospodářství v jednotlivých krajích měl v rukou náčelník kraje, nazývaný ve Starší říši adžmer. V době silné ústřední správy odpovídali za vedení hospodářské správy krajů královští úředníci s titulem správců krajů. Pozdější dědičnost těchto funkcí vedla na konci Staré říše k zesílení jejich moci.

Správci krajů, nomarchové, měli k ruce správní aparát. K výkonu své moci měl správce kraje policii. Jejich pravomoc byla omezena pouze mocí prvního ministra, jemuž byli odpovědní z výkonu své funkce.

Krajská správa byla přísně podřízena ústřední vládě v královském městě. Sídlo krajské správy bylo vždy v hlavním městě. Byla dělena na správu hlavního města a správu venkova.

⁶⁷ BALÍK, Stanislav- BALÍK, Stanislav ml.: Právní dějiny mimoevropských zemí. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk s. r. o., 2011, s. 30

⁶⁸ VACHALA, Břetislav: Egypt. Praha: Libri, 2003, s. 11

⁶⁹ LEXA, František: Veřejný život ve starověkém Egyptě I. Výklad. Praha: Československá akademie věd, 1955, s. 31

Krajské správě podléhala správa všech osad, které se nacházely na území kraje.⁷⁰ Tato správa se průběhem času změnila ve velice složitou a mohla konkurovat administrativě novodobých států, které známe dnes. Avšak nejsou dochovány žádné záznamy o školství nebo zdravotnictví. Lze proto usuzovat, že vzdělání bylo výsadou soukromých učitelů.

Hlavním úkolem správních úředníků bylo řídit hospodářství, zejména zavodňovací práce. S tím souvisela celá řada dalších činností, zejména vybírání daní a zjišťování statistických údajů pro výpočet daní. Žně byly závislé na výši roční záplavy Nilu. Tento vztah byl znám již v nejstarších dobách. Na základě statistických záznamů bylo možné tedy přesně předem stanovit úrodu.⁷¹

Místní správa byla tedy ve starém Egyptě velmi propracovaná a přísně hierarchicky členěna. Výkonnou moc měla policie tvořená většinou z núbijských sborů, které byly vojensky organizovány.

Nejmenšími správními jednotkami byly obce, které zejména v době byzantské tvořily osoby, mající práva a povinnosti, avšak neměly charakter korporace.

Tato velice organizovaná a výkonná správa měla vliv i na evropské státy, zvláště za vlády Ptolemaiovců. Především za římské nadvlády byly některé prvky egyptské centralizace přeneseny do správního aparátu Římské říše.⁷²

⁷⁰ BALÍK, Stanislav- BALÍK, Stanislav ml.: Právní dějiny mimoevropských zemí. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk s. r. o., 2011, s. 31

⁷¹ BALÍK, Stanislav- BALÍK, Stanislav ml.: Právní dějiny mimoevropských zemí. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk s. r. o., 2011, s. 31

⁷² BALÍK, Stanislav- BALÍK, Stanislav ml.: Právní dějiny mimoevropských zemí. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk s. r. o., 2011, s. 32

4. SOUDNÍ SOUSTAVA

V každé společnosti je uplatňování práva spojeno s jeho ohrožením či porušením. Proto je potřebné vytvořit určitý kontrolní systém, který by po porušení práva opět obnovil původní právní stav, aby zabránil porušení práva v případě jeho ohrožení.

Tímto kontrolním systémem je právě soudnictví, které je realizováno pomocí specifického státního orgánu – soudu.

Ve všech soudních systémech všech zemí světa lze najít shodné prvky, které se v různých obměnách vyskytovaly po celou dobu vývoje států. Především při uspořádání soudů a jejich obsazení je prosazován vždy jednotný princip nestrannosti a nezávislosti, který zaručuje spravedlivé rozhodování.

Výkon soudnictví je podstatně rozdílný od státních funkcí státu. Specifickým rysem soudnictví je, že ho uskutečňují soudy jménem státu zákonem stanovenými metodami a v zákonem stanovených procesních formách.

Soudní moc a její výkon byla v Egyptě jako většina činností spjata s náboženstvím. V tomto případě bylo soudnictví přirovnáváno ke spravedlnosti, která byla vyjadřována řádem maat. V životě Egyptanů představoval tento řád pravdu a spravedlnost pro všechny. Maat představoval řád světa a všeho lidského bytí. Úkolem soudnictví bylo bránit spravedlnost proti lži, nespravedlnosti a ochraňovat řád společnosti. Dodržování tedy bylo vztahováno i na chování jednotlivých osob.⁷³

Pravda byla ve společnosti velice vážená, protože byli přesvědčeni o jejím božském původu.

Z božského základu pravdy vyplývá, že za její udržování byl zodpovědný zástupce boha na zemi tedy panovník.

Pokud bychom přirovnali moc panovníka k současnému mocenskému systému demokratických států, představoval panovník státní moc, která propůjčila pravomoc soudům. Demokratickou volbu lidu zde nahrazoval božský charakter panovníka.

⁷³ VERNER, Miroslav- BAKEŠ, Ladislav- VACHALA, Břetislav: Encyklopedie starověkého Egypta, Praha: Libri, 2007, s. 282- 283

Panovník

Egyptský král byl nejvyšším soudcem na zemi. Byl povinen udržovat řád v zemi, který nastolili bohové. On jediný byl nadán pravomocí vykonávat soudní moc, mohl ji však propůjčit jiným orgánům státu. Král byl tedy odpovědný za dodržování práva a udržování pořádku mezi lidem.

Obyvatelstvo vnímalo faraóna jako osobního posla spravedlnosti, kterého si zvolili bohové. Na nástěnných malbách v posmrtných hrobkách panovníků se často objevují zobrazení panovníků trestajících zločince.

Král tedy soudil pouze nejvýznamnější a nejzávažnější spory, které se dotýkaly obecných státních záležitostí.

Jeho hlavním zástupcem, který plnil všechny funkce panovníka při soudním rozhodování, byl vezír.⁷⁴

Panovník představoval vrchní moc při prosazování zákona. Aby byla jeho vůle dodržována, byl nucen ustanovovat pravidla chování, která by upravovala život obyvatel. Některá pravidla měla formu zákona, jiná se stala obecně uznávanou zvyklostí.⁷⁵

Život egyptského krále byl rozdělen na tři druhy povinností, které musel panovník plnit. Toto rozdělení souviselo s jeho postavením zástupce boha na zemi a soustředěním veškeré moci v jeho rukou.

Prvním okruhem byly božské povinnosti. S božskou podstatou byly spojeny úkony, které mohl provádět pouze panovník. Král byl nedostupným a všemohoucím pánem svých poddaných. Byl tedy pro Egyptany bohem, proto ho uctívali v chrámech k tomu určených.

Druhou rovinnou božství bylo panovníkovo právo být roven všem bohům země. Své přátelství projevoval král ostatním bohům obětinami v chrámech jim zasvěcených. Bozi zase nazpět prokazovali panovníkovi svoji přízeň životem, který mu darovali, dobrým zdravím a dalšími světskými požitky.

Poslední úkoly vyplývají ze dvou předchozích. Panovník představoval prostředníka mezi bohy a lidmi.

⁷⁴ LEXA, František: Veřejný život ve starověkém Egyptě I. Výklad. Praha: Československá akademie věd, 1955, s. 82

⁷⁵ TYLDESLEY, Joyce: Jak soudili faraoni: Zločin a trest ve starém Egyptě. Praha: Metafora, 2000, s. 13

Nebylo však možné, aby panovník rozmlouval s bohy o každém lidském problému, a proto tímto prostřednictvím pověřoval své božské zástupce, kněze.⁷⁶

S různými přesuny moci ve státě ovlivňovaly panovníka také určité skupiny vládnoucích vrstev. Díky svému postavení tak mohly zasahovat do politiky a správy země. Pro panovníka to byl velice negativní jev, kterému se snažili vyhnout. I přes svoji božskou podstatu nebyl faraónský trůn uchráněn bojů o moc. Proto byl vytvořen institut spoluvlády následníka trůnu již za vlády stávajícího faraóna.

Byl to prostředek přechodu vlády v jedné dynastii.⁷⁷

K zajištění loajality úřednictva, zajištění chodu státní správy a administrativního aparátu volil a dosazoval vysoké úředníky, kteří mu byli věrní a odpovědní.

Pro řízení běžného života a zamezení vnitřního rozpadu společnosti vydával panovník zákony, které určovaly chod běžného života. Opíral se o ně správní aparát země.

Sám panovník byl těmito zákony vázán, musel je dodržovat a rozhodovat podle nich.⁷⁸

Královský úřad byl symbolizován královskými insigniemi. Byly to odznaky vysokého úřadu, které specifikovaly postavení krále. Vedle královského jména byly symbolem moci královské koruny, žezla a vous. Královská koruna měla bíločervenou barvu, která symbolizovala panování nad spojenými zeměmi Horního a Dolního Egypta.⁷⁹

⁷⁶ LEXA, František: Veřejný život ve starověkém Egyptě I. Výklad. Praha: Československá akademie věd, 1955, s. 82

⁷⁷ BALÍK, Stanislav- BALÍK, Stanislav ml.: Právní dějiny mimoevropských zemí. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk s. r. o., 2011, s. 28

⁷⁸ BALÍK, Stanislav- BALÍK, Stanislav ml.: Právní dějiny mimoevropských zemí. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk s. r. o., 2011, s. 29

⁷⁹ VERNER, Miroslav- BAKEŠ, Ladislav- VACHALA, Břetislav: Encyklopedie starověkého Egypta, Praha: Libri, 2007, s. 257

První ministr

Úřad prvního ministra si vynutily rostoucí povinnosti panovníka. Král nemohl řešit všechny soudní spory v zemi a řídit celou správu země sám. Stál stále v čele celé soustavy, ale s rozrůstajícím se územím, které musel spravovat. Docházelo k navýšení počtu administrativy. Byl tedy nucen rozdělit své pravomoci jednotlivým úředníkům a sám si ponechal vrchní správu země. Ani toto opatření ještě nezaručovalo její plynulý a nerušený chod. Pokud panovník velel vojskům mimo území státu, musel za sebe zvolit zástupce, který po dobu jeho nepřítomnosti obstarával státní záležitosti. První ministr se označoval názvem vezír a podával panovníkovi zprávy o hospodaření země.

Už v době Staré říše byl první ministr nejvyšší soudní autoritou. Zastupoval panovníka při předsedání nejvyššímu soudu. Jeho úkolem je zvelebovat řád maat pro svého panovníka, prosazovat panovníkovy zákony a nařízení.⁸⁰ Byl nejvyšším soudcem celého státu a sídlil v hlavním královském městě.

Vezírové pravomoci v oblasti soudní jsou vyjmenovány a přiblíženy v královských pokynech prvnímu ministrovi Rechmiérovi. V části třetí tohoto textu je uveden obsah činnosti vezíra.

„- Jemu se přinášejí všechny závěti a on je pečeti.

- On ustanovuje všechny přidělené soudy, když ho dojde jakýkoli spor z královského paláce.

- On naslouchá stížnostem a vespolným dohovorům

- On dozírá na všechno, co se přináší soudu, i na všechno, co se daruje soudu, a vyšetřuje to.

- On vyšetřuje všechno, co se týká soudu

- Jemu se hlásí všechna hlášení vrátného soudní budovy“⁸¹

Z této zprávy vyplývají hlavní úkoly vezíra při soudním procesu. Schvaluje a kontroluje správnost a pravost závětí všech obyvatel.

⁸⁰ LEXA, František: Veřejný život ve starověkém Egyptě I. Výklad. Praha: Československá akademie věd, 1955, s. 75

⁸¹ LEXA, František: Veřejný život ve starověkém Egyptě II. Doklady. Praha: Československá akademie věd, 1955, s. 57- 59

Ministr přijímal správce jednotlivých krajů, kteří mu předkládali zprávy o hospodaření, sociální situaci, hlavně o probíhajících soudních sporech a rozhodnutích v nich na jejich území. Tyto zprávy pak přednesl při audienci u panovníka.

V jeho pravomoci bylo řešení sporů v rámci úředního aparátu a dohled nad vedením správy země. Měl dohlížet na spravedlnost a poctivost úředníků.

Jeho vedení královské kanceláře sestávalo hlavně z posuzování žádostí o audienci u panovníka. V rámci politiky země mohl vysílat a přijímat posly. Pečtil a odesílal veškerou královskou korespondenci.⁸²

Pokud vznikl soudní spor uvnitř královského paláce, ustanovoval vezír soudce, kteří měli tento soudní spor rozhodovat.

Byl také správcem soudů, kontroloval hospodaření soudů s prostředky, které byly mu darovány nebo přiděleny z královské pokladny.

Byl vrchním vyšetřovatelem. Měl pravomoc vyšetřovat všechny záležitosti a okolnosti soudních procesů. Mohl tedy zasahovat do všech vnitřních záležitostí spravování soudů, ale také do vlastních soudních sporů.

Velice důležitou pravomocí byl vezír pověřen v oblasti dohledu nad soudy a úřednictvem, byl oprávněn rozhodovat o odsouzení a potrestání nepoctivých úředníků.

Měl také dohled nad věznicemi, jak vyplývá z povinnosti vrátného soudních budov hlásit mu všechno ohledně chodu soudních budov.

Zvláštností v jeho justiční moci bylo rozhodování o zápisu jména zločince do seznamu v budově s názvem „ Velké vězení“, která plnila úlohu soudního archivu.

Připadaly mu hlavně složité občanskoprávní spory a vleklé spory o majetek. V trestních záležitostech rozhodoval o zločinech proti státu.

Vezír tedy zastupoval ve státě zákon a pořádek ve smyslu výkonné moci v těchto záležitostech.⁸³

⁸² LEXA, František: Veřejný život ve starověkém Egyptě II. Doklady. Praha: Československá akademie věd, 1955, s. 57

⁸³ TYLDESLEY, Joyce: Jak soudili faraoni: Zločin a trest ve starém Egyptě. Praha: Metafora, 2000, s. 44

Soudci

Jak bylo již řečeno výše, mohl panovník svoji moc propůjčit a tak se také dělo. Jelikož nebyl král schopen soudit všechny spory po celé zemi, ustavoval své zástupce pro výkon soudnictví, soudce.

Soudci byli kněží bohyně pravdy a spravedlnosti. V Haremhebových zákonech je výslovně upraveno, že soudní sbory jsou tvořeny kněžími a královskými úředníky. Soudcovství nebylo jako dnes samostatným povoláním, nýbrž pouze jednou z mnoha funkcí, kterou vykonávali vyšší i nižší hodnostáři a úředníci správy.⁸⁴

Hlavním úkolem bylo plnit rozkazy krále a vezíra. To však nebylo mnohdy jednoduché a určité záležitosti vyžadovaly velice odborné znalosti. Díky tomu jsme schopni dělit úředníky do tří kategorií.⁸⁵

První v hierarchickém upořádání stáli vedoucí úředníci jednotlivých oborů. Ti měli přehled o všem, co spadalo do jejich kompetence, a rozdělovali úkoly mezi nižší, jim podřízené osoby. Tyto podřízené osoby, které tvořily prostřední článek soustavy, měly za úkol řešení úkolů zadaných vedením. Po jeho vytvoření bylo provedení svěřeno poslednímu nejnižšímu článku soustavy. Úředníci pouze mechanicky provedli zadání od nadřízeného.

Podmínkou přijetí na úřednický post byla bezpodmínečná znalost písma. Ostatní znalosti získávali v úřednických školách a v samotném úřadě, kde je zaučovali jejich nadřízení.⁸⁶

Značné nároky byly kladeny na soudcovo vzdělání. Ale i po stránce materiální bylo nutné, aby byl soudce zajištěn, jelikož bylo zastupování tohoto úřadu výsadou.

Příjem soudce byl vždy v naturáliích, pouze odměny za služební výkon byly vybírány ze státní pokladny.

⁸⁴ LEXA, František: Veřejný život ve starověkém Egyptě I. Výklad. Praha: Československá akademie věd, 1955, s. 82

⁸⁵ LEXA, František: Veřejný život ve starověkém Egyptě I. Výklad. Praha: Československá akademie věd, 1955, s. 77

⁸⁶ LEXA, František: Veřejný život ve starověkém Egyptě I. Výklad. Praha: Československá akademie věd, 1955, s. 78

Častými odměnami byly tituly, které uděloval panovník. S nimi byl spojený také postup v rámci jednoho úřadu.

U nižších soudů a u soukromých soudů řídil proces pouze jeden soudce, který měl na pomoc zapisovatele. U vyšších soudů nebo při závažnějších a složitějších případech byly zřizovány soudní senáty složené z více soudců.

Dnes jsou na osobu soudce kladeny vysoké nároky jak po stránce vzdělání, tak i po stránce morální a etické. V jisté míře byly nároky na osobnost soudce starověkého Egypta stejné jako dnes. Z nauky vezíra Ptahhotepa je patrné, jaké vlastnosti by měl každý soudce a úředník mít.

Soudce je má mít následující vlastnosti:

„Ať vejde do něho poslušnost a všecka poctivost“⁸⁷

Toto naučení představuje povinnost vykonávat úřad soudce svědomitě a poctivě plnit své povinnosti.

„Vychovávejte nevědomého k vědění a k správnému pochopení dobra“⁸⁸

Soudce má mít potřebné vědomosti a vzdělání, které má po celou dobu svého působení v úřadu zvyšovat a zároveň prohlubovat své odborné znalosti.

„Mluvíš-li, nebud' stranický“⁸⁹

Soud zastupuje v zemi spravedlnost a pravdu, a proto je jeho úkolem nestranné vedení sporu. Je také nutné, aby dbal na svoji nezávislost.

„Počínej si řádně v každé věci. Drž se pravdy a neobcházej ji“⁹⁰

⁸⁷ LEXA, František: Výbor z mladší literatury egyptské. Praha: Šolc a Šimáček společnost s. r. o., 1947, s. 45

⁸⁸ LEXA, František: Výbor z mladší literatury egyptské. Praha: Šolc a Šimáček společnost s. r. o., 1947, s. 46

⁸⁹ LEXA, František: Výbor z mladší literatury egyptské. Praha: Šolc a Šimáček společnost s. r. o., 1947, s. 48

⁹⁰ LEXA, František: Výbor z mladší literatury egyptské. Praha: Šolc a Šimáček společnost s. r. o., 1947, s. 47

Ptahhotep zde vystihl jedno z nejdůležitějších pravidel soudnictví: „rozhodovat spravedlivě“. Vykládat právní předpisy musí soudce dle svého nejlepšího vědomí a svědomí.

Vezír také určoval pravidla chování mezi jednotlivými soudci. Pokud se úředník setkal s někým, kdo byl chytřejší či vzdělanější, měl povinnost se mu poklonit, nebýt hrubý a nevzpírat se jeho radám. Když někdo mluvil špatně, mohl uplatnit svoji převahu. Avšak pokud se setkal s osobou, která se mu nemohla vzděláním rovnat, měl být mírný a shovívavý a krotit svoji zuřivost.

Ptahhotep pamatoval i na vedoucí úředníky a jejich chování k podřízeným. Nikdo neměl vydávat rozkazy bez nutnosti a vždy měl odměňovat práci zaměstnanců poctivě.

Posledním zásadním významem tohoto textu je jasné hierarchické vyčlenění a podřízenost nižších soudů soudnímu dvoru.

„ *Skláněj svůj hřbet před svým nadřízeným a před svým představeným u královského dvoru.* “⁹¹

Soudní soustava

Jelikož se rozloha země stále zvětšovala, bylo nutné zřizovat rozvětvenou soudní soustavu. Toto členění bylo nutné, aby se spravedlnosti mohli domoci i obyčejní obyvatelé, kteří neměli prostředky na cestu do sídelního města k nejvyššímu soudu.

Jelikož se soudní moc často překrývala s mocí výkonnou, byla i soudní soustava členěna územně stejně jako správní aparát starověkého Egypta.

Již za Staré říše měl Egypt šest soudních sborů v Horním Egyptě.

V krajských městech vykonávali soudní pravomoc místodržitelé, kteří byli předsedy krajských soudních sborů.

⁹¹ LEXA, František: Výbor z mladší literatury egyptské. Praha: Šolc a Šimáček společnost s. r. o., 1947, s. 48

Nižšími soudy byly tzv. okrskové a místní soudy. Ty byly složeny ze soukromých osob, které požívaly důvěry panovníka. Byla jim svěřena soudní moc, aniž by tyto osoby byly členy administrativního aparátu. Byla jim prokazována celospolečenská úcta a jejich vysoké postavení se promítalo i do honosnosti jejich hrobek.

Ve státě existovaly četné samosprávné korporace, které měly vlastní soudy pouze pro vlastní potřebu. Bylo to vojsko, dělnictvo, chrámy jednotlivých bohů. Nejznámějším soudem, o kterém se dochovaly záznamy, byly soudy pro vnitřní záležitosti pro dělnictvo královského pohřebiště u Vésestkého chrámu. Jeho členy byli úředníci místní správy, kteří podléhali přímo vezírovi.⁹²

Tato organizace zůstala po celou dobu trvání státu nezměněna, stejně jako celý správní systém státu se vyznačuje značnou trvalostí. Změny probíhaly pouze v obsazení jednotlivých funkcí podle toho, která společenská vrstva se dostala v daném období k moci. Např. za nadvlády kněžských panovníků z členů kněžstva Amonova chrámu, si kněžské sbory začaly přisvojovat četné panovnické pravomoci, všechny důležité soudní funkce byly obsazeny výhradně kněžskými sbory a osobami s nimi spjatými.

Změny probíhaly pouze za cizí okupace státu, kdy se k moci dostal panovník, který si musel správu země zavázat pod svoji nadvládu. Za perské okupace byl zrušen úřad vezíra, tento úřad zastával perský úředník s názvem satrapa. Převzal tedy i soudní pravomoc prvního ministra.

Za vlády Ptolemaiovců byly sice ponechány soudy v původní podobě, ale s příchodem řeckých obyvatel bylo nutné vytvořit speciální soudy, které by soudily spory mezi přistěhovalými obyvateli. Soudní soustava tedy sestávala ze stálých lidových soudů, jimž podléhalo domácí egyptské obyvatelstvo, a pro řecké přistěhovalce byly zřízeny pojízdné řecké soudy, v nichž soudili řečtí soudci.

Správce kraje nahradil stratégos, který se stal také odvolací instancí jak pro domácí tak řecké soudy.

⁹² LEXA, František: Veřejný život ve starověkém Egyptě I. Výklad. Praha: Československá akademie věd, 1955, s. 82

Všechny výše vyjmenované soudní instance měly veřejnou povahu, byly zřizovány a provozovány panovníkem a jemu také podléhaly. Vedle nich však vznikly v zemi ještě soukromé soudy. Tyto soudy vznikaly ve společnostech, jejichž členové byli povinni předkládat své spory tomuto vnitřnímu soudu. Rozhodnutí těchto soudů byla konečná a neexistovala žádná možnost odvolání k vyšší instanci. Takovýto soud byl například zřízen pro společnost spolku boha Sobka. Z těchto soudů se zachovaly rukopisy, z nichž nestarší je datován do roku 223 př. n. l.⁹³

Tyto rukopisy obsahují stanovy kněžského spolku boha Sobka. Je tedy upraven i průběh soudních sporů spolku.⁹⁴

Mimo těchto soudů měl panovník pravomoc zřídit speciální soud stojící mimo všechny správní i soudní instituce. K tomuto ustanovení přistupoval panovník, pokud bylo nutné jisté utajení soudního procesu, především pokud se jednalo o proces s členy královského dvora. U tohoto soudu působily osoby, které vybral sám panovník. Soudu předsedal zvláštní soudce, který měl zkušenosti a vzdělání pro rozsouzení dané věci. O takovém soudci se dozvídáme z životopisu Veniho, který byl soudcem za vlády krále Pópeje z 6. dynastie. Zde tento soudce popisuje své pravomoci a postavení na královském dvoře a činnosti prováděné při vedení tohoto speciálního soudu.

Zřízení takového soudu je známo z doby vlády krále Ramesse IV.. Tento speciální soud vyšetřoval spiknutí proti jeho předchůdci Ramessovi III..

Jak jsem si již nastínila v předchozích kapitolách, byl stát a jeho obyvatelé silně nábožensky zaměřeni. Všechny činnosti byly podřízeny bohům a jejich uctívání. Je tedy velice logické, že se vyvinuly a fungovaly po celém území státu také boží soudy. V nich docházelo k rozhodování o vině a trestu jako před ostatními veřejnými i soukromými soudy.

Odlišnost těchto soudů spočívala v tom, kdo o vině a trestu při sporech rozhodoval. Boží soudy již podle svého názvu ležely v rukou božích.

⁹³ LEXA, František: Veřejný život ve starověkém Egyptě I. Výklad. Praha: Československá akademie věd, 1955, s. 83

⁹⁴ LEXA, František: Veřejný život ve starověkém Egyptě II. Doklady. Praha: Československá akademie věd, 1955, s. 183

Obdoba tohoto rozhodování vznikla mnohem později ve středověké Evropě v podobě inkvizičních procesů proti čarodějnictví.⁹⁵

Stejně jako v dnešní době existovaly již před tisíci lety soustavy soudů, které jsou podobné těm dnešním. Soudní soustava se dělila na soudy obecné tedy zřizované a organizované panovníkem a pak soudy zvláštní, které se zabývaly pouze úzkým okruhem sporů vznikajících v soukromých sdruženích osob.

A stejně jako za určitých historických období vznikaly v novodobých státech soudy mimořádné, které reagovaly na určitou vnitropolitickou nebo dokonce mezinárodní situaci. I egyptský panovník mohl a často zřizoval takový mimořádný soud.

Pravomoc a příslušnost soudů k vedení řízení

Pokud má soud bezvadně rozhodnout daný spor, musí být k tomuto rozhodnutí zmocněn. U soudů se rozlišuje pravomoc a příslušnost k rozhodnutí konkrétního sporu. Každý spor má určité vlastnosti a okolnosti, které musí být zohledněny při určení soudu, který bude rozhodovat.

Pravomoc soudů

Pod tímto pojmem rozumíme souhrn oprávnění a povinností, které zákon přiznává soudům k výkonu jejich činností, náleží sem výkon soudnictví ve věcech trestních a občanskoprávních. Určuje, které věci projednávají a rozhodují soudy, který konkrétní soud se má věci zabývat.

Příslušnost

Řízení se koná u toho soudu, který je věcně a místně příslušný. Pro určení věcné a místní příslušnosti jsou až do skončení řízení rozhodné okolnosti, které tu jsou v době jeho zahájení. Je-li místně příslušných několik soudů, může se řízení konat u kteréhokoli z nich.

⁹⁵ LEXA, František: Veřejný život ve starověkém Egyptě II. Doklady. Praha: Československá akademie věd, 1955, s. 130

Příslušnost byla v Egyptě rozlišována podle závažnosti daného případu. Pokud byl vyšetřován závažný trestný čin, přecházela pravomoc rozhodnout o něm na vyšší soudy.

Nejméně závažné přečiny mohly být vyřešeny v rámci dané společnosti nebo soukromého soudu. Těžší případy byly svěřovány krajským soudům, které byly obsazeny kvalifikovanějšími soudci.

Nejtěžší zločiny hlavně proti státu nebo panovníkovi, byly souzeny před nejvyšším soudním dvorem v sídelním městě, kterému předsedal vezír.⁹⁶

Osobní příslušnost

Osobní příslušnost se již netýká soudu, ale osob domáhajících se ochrany svých práv.

Jednotlivé soudy posuzovaly spory všech společenských vrstev obyvatel bez ohledu na společenské postavení nebo majetek.

Již ve starověkém Egyptě byl položen základ hlavní zásady demokratických států, rovnosti před zákonem.

Avšak i zde existoval institut vynětí z působnosti soudů. Pro členy královského dvora byl panovníkem zřizován speciální soud.

Možností porušení rovnosti obyvatel bylo vydání zákona, který postihoval jednání pouze určité společenské vrstvy. Tak se stalo v případě Haremhebových zákonů, podle kterých byli stíháni příslušníci vyšších vrstev obyvatelstva, kteří utiskovali nebo znevýhodňovali nižší společenské třídy.

Pokud jsem se zmínila o různých společenských vrstvách, bylo by vhodné si nastínit sociální skladbu a vnitřní členění obyvatel tehdejší společnosti.

Celá správa i soudní soustava by nebyla potřebná, pokud by nebylo koho spravovat nebo čí spory rozhodovat. Nyní se tedy budu zabývat posledním článkem řetězu, na kterém je celá správa země postavena.

Největší hospodářský význam v zemi měla dělnická třída obyvatel. Z jejich práce byla odváděna daň do královské pokladny.

Dělníci se dělili do tří skupin rozdělených podle odbornosti a vzdělanosti.

⁹⁶ LEXA, František: Veřejný život ve starověkém Egyptě I. Výklad. Praha: Československá akademie věd, 1955, s. 82

Prvním a nejnižším článkem byli prostí dělníci, kteří neměli žádné vzdělání nebo výcvik. Pracují jako pomocné síly v zemědělství při zavodňovacích pracích. Byli tedy hrubou pracovní silou země.⁹⁷

Druhou skupinou byli dělníci cvičení. Ti již museli mít určité vzdělání, jelikož jejich práce vyžadovala duševní námahu. Pracovali při vylamování kvádrů a jejich dopravě na místa stavby.

Nejvyšší třídou byli odborní a vysoce kvalifikovaní dělníci, kteří zastávali vedoucí pozice. Pro výkon povolání byli dlouhodobě připravováni. Pracovali jako řemeslníci, kováři, truhláři. Také umělecké profese spadaly do vysoce kvalifikovaných a ceněných povolání.

Dělníci měli velice dobrý život, byli panovníkem neustále zaměstnáváni díky stavebním činnostem. Avšak pokud zaměstnavatel neplatil, byla tato masa obyvatel připravena se bouřit.

Zaměstnavatel si vedl podrobné záznamy o tom, zda dělník pracuje a v jaké kvalitě. Tyto záznamy se dochovaly o dělnictvu pracujícím na osetském královském pohřebišti.

Vznikaly často celé dělnické vesnice, hlavně v okolí velkých staveb. V těchto vesnicích žili spolu se svými rodinami. Povolání se dědilo v rodině a vznikaly školy, které vyučovaly jednotlivá řemesla.⁹⁸

Každý dělník měl nárok na odměnu za práci. Odměna byla odstupňována podle funkce nebo druhu práce, kterou dělník vykonával. Hlavní částí odměny byly potraviny dále oděv a obuv. Zřejmě byly součástí odměn i jednotlivé služby. Pokud zůstaly dělníkovi přebytky, mohly se stát předmětem obchodu.⁹⁹

O něco horší společenské postavení se přiznávalo skupině služebnictva. Rozdíl mezi služebníkem a otrokem byl v jeho postavení. Služebník byl svobodným občanem, kdežto otrok byl nesvobodný. Oba museli plnit rozkazy svého pána.

⁹⁷ LEXA, František: Veřejný život ve starověkém Egyptě I. Výklad. Praha: Československá akademie věd, 1955, s. 184- 185

⁹⁸ LEXA, František: Veřejný život ve starověkém Egyptě I. Výklad. Praha: Československá akademie věd, 1955, s. 188

⁹⁹ VERNER, Miroslav- BAKEŠ, Ladislav- VACHALA, Břetislav: Encyklopedie starověkého Egypta, Praha: Libri, 2007, s. 348- 349

Služebnictvo mohlo vlastnit svůj majetek a bylo placeno pánem, který ho zaměstnával.

Úplně na spodním žebříčku hierarchie společnosti stáli otroci. Tato skupina byla základem společnosti a určovatelem společenského postavení. Obchod s otroky také ovládal velkou část hospodářství země.

Z období Staré říše se nám nedochovaly žádné zmínky o osobách, které by se nacházely v takto podřízeném postavení. První doklady o otroctví se dochovaly ze Střední říše. Otroky se stávali převážně váleční zajatci, nejen muži ale i ženy a děti. S rozrůstající se chudobou v zemi se objevil institut uvrhnutí se do otroctví, kdy i jinak svobodný člověk mohl pro dluhy sám sebe uvrhnout do otroctví.¹⁰⁰

První otroci byli výhradním majetkem panovníka, ale s postupem času se stávali i soukromým majetkem majetnějších vrstev obyvatel. A postupně se jejich práce využívala u dělnických profesí jako levný zdroj práce.¹⁰¹

Otroci nemohli být stranou soudního sporu, často však byli jeho předmětem. Svobodní občané měli možnost soudit se o cenu otroka.

¹⁰⁰ VERNER, Miroslav- BAKEŠ, Ladislav- VACHALA, Břetislav: Encyklopedie starověkého Egypta, Praha: Libri, 2007, s. 355

¹⁰¹ VERNER, Miroslav- BAKEŠ, Ladislav- VACHALA, Břetislav: Encyklopedie starověkého Egypta, Praha: Libri, 2007, s. 355

5. SOUDNÍ PROCES

Jádrem této práce je zaměření na fungování soudů a samotný soudní proces. Aby mohly soudy správně fungovat a provádět řešení sporů, byla nutná existence určitých pravidel chování a jednání, podle kterých by mohlo být určeno, která strana sporu je v právu.

Výše jsme se zmiňovali o společenském řádu maat, který byl hlavním určovatelem chování jak pro obyčejné obyvatele tak pro samotného panovníka. Udržování tohoto řádu bylo nezbytné pro správné fungování státu a jeho společenské uspořádání. Panovník jako nejvyšší boží ochránce spravedlnosti a pořádku v zemi vydával proto zákony a nařízení, kterými se obyvatele museli řídit. Zákony tvořily rámec pro chování obyvatelstva a byly soudně vymahatelné. S vymáháním zákonů jde tedy ruku v ruce také udělování sankcí za porušení zákona.

Soudní vymahatelnost zákona vyplývá z nauky Ptahhotepovy.

„Potrestán bude ten, kdo přestupuje zákony“¹⁰²

Postupem času se vznikem sjednoceného státu a růstem populace rostla také kriminalita mezi obyvatelstvem, na tento fakt postupně reagovaly i zákony vydávané v určitých obdobích.

Zásadní roli pro společnost měl vznik písma, které umožňovalo registraci majetku a sepisování závazných smluv.

Samotné spojení obou států s sebou neslo nutnost vytvoření centrální správy a úpravu vztahů mezi jednotlivými oblastmi, které byly často znepřátelené. Již první panovníci položili základy národního právního systému, který obsahoval právní normy chování. Zákony sloužily jako jednotící prvek, který uspořádával jednotlivá místně odlišná pravidla a zvyky do jednoho systému.¹⁰³

Soudní soustava pak zabezpečovala dodržování tohoto systému.

¹⁰² LEXA, František: Výbor z mladší literatury egyptské. Praha: Šolc a Šimáček společnost s. r. o., 1947, s. 59

¹⁰³ TYLDESLEY, Joyce: Jak soudili faraoni: Zločin a trest ve starém Egyptě. Praha: Metafora, 2000, s. 12

Pokud správa nefungovala správně, jak se dělo hlavně v jednotlivých přechodných obdobích státu, vzrůstala kriminalita a místní rozdíly jednotlivých území do té míry, že se země rozpadala na vzájemně zneprátelené státy. Dobré fungování soudní soustavy, dodržování zákonů a důvěra v ně přinášely zemi prosperitu a vnitřní klid.

Panovník si vždy dával záležet na obsahu a dodržování zákonů. Již ve Staré říši existovala v zemi psaná a ucelená sbírka zákonů. Z Nové říše je dochováno nařízení panovníka pro vezíra naučení vezíru Rachmiérovi.¹⁰⁴ O egyptském právním řádu se zmiňuje historik Diodoros Sicilský, který ve svém díle popisuje zákony v egyptském státě jako systematicky tříděné, zcela sepsané a uchovávané. Záznamy se uchovávaly na osmi pergamenových svitcích. Tento muž také popisuje výkon spravedlnosti.

„Považovali za samozřejmé, že provinilce stihne trest a poškozeným stranám se dostane pomoci.“¹⁰⁵

Tento text je nejlepším dokladem toho, jak staří Egyptané vnímali spravedlnost a její výkon.

Bohužel se nám do současnosti nezachovala žádná ucelená právní sbírka. Poznání tedy čerpáme z dochovaných soudních dokumentů, občanských smluv a obdobných soukromých písemností.¹⁰⁶

Spravedlnost byla dostupná všem bez ohledu na majetek nebo společenské postavení. Dostupnost byla zabezpečena hlavně rozvětveným a hierarchickým systémem soudní organizace, kdy osoba měla možnost obrátit se na nejbližší soud, který sídlil v každém kraji. Nebyly nutné nákladné cesty do sídelního města.

¹⁰⁴ LEXA, František: Veřejný život ve starověkém Egyptě I. Výklad. Praha: Československá akademie věd, 1955, s. 75

¹⁰⁵ TYLDESLEY, Joyce: Jak soudili faraoni: Zločin a trest ve starém Egyptě. Praha: Metafora, 2000, s. 13

¹⁰⁶ TYLDESLEY, Joyce: Jak soudili faraoni: Zločin a trest ve starém Egyptě. Praha: Metafora, 2000, s. 14

5.1 DRUHY SOUDNÍCH PROCESŮ

Soudní řízení probíhá i ve starověkém Egyptě u soudu a jeho účelem je především vydání rozhodnutí, jímž se v určité věci zakládají, mění nebo ruší práva nebo povinnosti určité osoby nebo jímž se v určité věci prohlašuje, že taková osoba práva nebo povinnosti má či nemá. Případně se rozhoduje o jiných právních skutečnostech.

Druhy řízení se rozdělují podle prohřešků, které mohl člověk spáchat. Rozlišovaly se osobní prohřešky, občanské přestupky a kriminální delikty.¹⁰⁷

V řízení před soudy se rozlišovaly dva typy procesů: trestní a civilní. Hlavním rozdílem byly zákony, podle kterých se řízení konalo a na jejichž základě byla určena vina žalovaného.

Další činností, kterou soudy prováděly, bylo vedení nesporných procesů.

5.1.1. Civilní řízení

Stejně jako dnes je civilní řízení soustředěno na ochranu vztahů čistě soukromoprávních. V občanském soudním řízení soudy projednávají a rozhodují spory a jiné právní věci a provádějí výkon rozhodnutí, která nebyla splněna dobrovolně. Dbají přitom, aby nedocházelo k porušování práv a právem chráněných zájmů osob, aby práva nebylo zneužíváno na úkor těchto osob.

V egyptském civilním řízení se jednalo především o občanské přestupky, které vyžadovaly osobní jednání prostřednictvím soudu. Účelem řízení bylo vždy ochraňovat nebo realizovat právní vztahy, které vznikaly mezi jednotlivými osobami.

Vždy se začínalo podáním žaloby k soudu. Žaloba je procesní úkon, jímž se žalobce obrací na soud se žádostí o poskytnutí právní ochrany proti určitému odpůrci.

¹⁰⁷ TYLDESLEY, Joyce: Jak soudili faraoni: Zločin a trest ve starém Egyptě. Praha: Metafora, 2000, s. 15

Tento procesní úkon zahajuje řízení, jehož konkrétní účastníky a předmět závazně vymezuje. Zakládá povinnost soudce o něm v souladu s právem rozhodnout.

První fáze řízení se konala písemně na základě listinných vyjádření stran. Soud měl povinnost pořídit opis žaloby a zaslat ji obžalovanému. Žalobce měl pak možnost opět reagovat na obranu strany žalované. Strany předkládaly soudu listinné důkazy na podporu svých tvrzení a prokázání svých práv.

Po písemné části řízení nastupovala ústní vedení procesu. Soudci si prostudovali korespondenci stran a vyhlásilo se jednání za přítomnosti stran. Všechna tvrzení musela být stranami prokázána, soud tedy vyslyšel svědky a poučil účastníky řízení o povinnosti prokázání tvrzení listinnými důkazy. Soud postupně také vyslechl obě protistrany.

Jako v moderním procesu došlo k rozhodnutí soudu na základě hodnocení důkazů a posouzení tvrzení stran. Až po vyhodnocení došlo k vyhlášení rozsudku.

Pokud se stalo, že strany nemohly prokázat svá tvrzení žádnými hodnověrnými důkazními prostředky, přistoupil soud k uložení přísahy o pravdivosti tvrzení stran.¹⁰⁸

V tomto řízení nesl odpovědnost za správné rozsouzení věci sám občan. Pokud neunesl důkazní povinnost, nemohl se svého práva domoci jinou cestou. Civilní spory vznikaly hlavně v oblasti vlastnického práva a také v rámci sporů o dědictví.

V procesu se nic nedělo bez vědomí soudu, jeho účasti nebo kontroly úkonů účastníků. Soud představoval autoritu, která udržovala pořádek a řádný průběh řízení.

5.1.2. Trestní řízení

Hlavním účelem trestního řízení vždy bylo a stále je zjištění pachatele trestného činu a jeho potrestání. Rozdíl od civilního řízení byl v druzích ukládaných trestů. Na rozdíl od civilních provinění byly tresty tvrdší a bylo

¹⁰⁸ LEXA, František: Veřejný život ve starověkém Egyptě I. Výklad. Praha: Československá akademie věd, 1955, s. 85

možné užití i tělesného donucení k přiznání viny. Vedlo se proti osobě, která byla přistižena při páchání trestného činu.

Trestní řízení má jisté funkce, které působí hlavně na společnost. Nejdůležitější je ochrana právních statků uznávaných společností. Statky a jejich důležitost se v každé společnosti liší, ale úloha trestního řízení je vždy zachována. Tato ochrana je poskytována vždy proti útoku jednotlivce, který je pak za něj odsouzen.

Řízení zahajovala poškozená strana tím, že podala na pachatele žalobu. U tohoto řízení mohl být proces zahájen písemnou formou nebo ústně. Vyšetřování se vedlo také proti osobám podezřelým ze spáchání činu nebo proti osobám označeným za spolupachatele trestného činu.

Pokud nebyl pachatel zjištěn při činu, zahájilo se řízení proti neznámému pachateli.

Podezřelý byl zatčen, uvězněn a vyšetřován. Pokud vedlo vyšetřování k objasnění nevinu pachatele, byl propuštěn na svobodu.¹⁰⁹

Pokud bylo trestní udání ze spáchání trestného činu na určitou osobu falešné, byl udavač přísně potrestán.

Pokud však byl obžalovaný uznán soudem vinným, byl mu vyměřen trest podle zákona.

V trestním řízení byly ukládány těžší tresty a k doznání pachatele se používalo i tělesné donucení k přiznání.

Na zjištění pachatele a potrestání trestných činů se podílela také policie, která vyšetřovala okolnosti spáchání trestných činů.¹¹⁰

Nejčastějšími trestnými činy, dochovanými v soudních záznamech byly krádeže a ze závažnějších činů dezerce nebo provinění proti královskému rozkazu.

¹⁰⁹ LEXA, František: Veřejný život ve starověkém Egyptě I. Výklad. Praha: Československá akademie věd, 1955, s. 85

¹¹⁰ TYLDESLEY, Joyce: Jak soudili faraoni: Zločin a trest ve starém Egyptě. Praha: Metafora, 2000, s. 48

5.1.3. Nesporná řízení

Nesporné řízení nebylo vedeno sporem dvou proti sobě stojících stran. V tomto řízení se strany pokoušely závazně a bezvadně určit vzájemná práva a povinnosti. K rozhodnutí docházelo vzájemnou dohodou stran, kterou soud potvrdil. Cílem řízení bylo upravit vztahy tak, aby se předešlo případnému sporu v budoucnosti stejně, jako je tomu dnes.

Pod dozorem soudu byly převážně uzavírány a schvalovány smlouvy. Soud měl povinnost ručit za pravost listin.

S touto funkcí soudů byly spojeny i povinnosti uchovávat listiny v budově soudu. Za schválení smluv byl státem vybírán poplatek, jenž obsahoval náklady vynaložené soudem na uzavření smlouvy. Uchovávání smluv bylo nutné pro případné spory týkající se obsahu smluv.

Smluvně se upravovaly zvláště závěti, oznámení o propuštění otroka, osvojení dítěte, vlastnické smlouvy a svatební smlouvy.¹¹¹

Jsou dochovány také smlouvy o adopci dětí, které byly velice časté především pro zachování majetku rodiny.

Dnes zaujímají nesporná řízení významnou úlohu v právní jistotě a ochraně práv osob. Plní hlavně preventivní funkci.

5.1.4. Mimosoudní řešení sporů

Řešení sporů či osobních prohřešků, které byly považovány za soukromé záležitosti, mohlo být vyřešeno bez soudního zásahu. Byly to především společenské záležitosti mezi jednotlivými rodinami a se souhlasem stran mohl být spor vyřešen neformální cestou.¹¹²

Můžeme je přirovnat k dnešním rozhodčím řízením, která jsou vydávána jinou osobou než soudcem. Jde vlastně o méně formální řešení sporu, na kterém se obě strany musely dohodnout.

¹¹¹ LEXA, František: Veřejný život ve starověkém Egyptě I. Výklad. Praha: Československá akademie věd, 1955, s. 84

¹¹² TYLDESLEY, Joyce: Jak soudili faraoni: Zločin a trest ve starém Egyptě. Praha: Metafora, 2000, s. 15

5.1.5. Zvláštní druhy soudních řízení

Zvláštní soudní řízení byla vedena před speciálními soudy, které vznikaly pouze za zvláštních okolností. Byly to zvláštní soudy zřizované panovníkem a boží soudy, které byly naprosto oddělené od klasické soustavy a i řízení před nimi bylo koncipováno odlišně.

Zvláštní soudy

Ty zřizoval panovník, především pokud bylo nutné řízení utajit. Takové utajení bylo nutné, zvláště pokud byl obviněn ze spáchání trestného činu člen královského dvora nebo přímo královské rodiny.

Panovník jmenoval předsedajícího soudce a jednoho přisedícího, ke kterým měl naprostou důvěru. Soudce sám zapisoval a vedl soudní řízení, nebyl přítomen žádný zapisovatel.¹¹³

Boží soudy

Při tomto soudu nebyl přítomen žádný soudce, který by vynesl rozsudek. Nebylo rozhodováno podle zákona ani panovnického nařízení. Boží soud byl čistě v rukou boha a i rozhodnutí a udělený trest vycházel z boží vůle. Proces probíhal jako rozhovor žalobce s bohem.¹¹⁴

Takové řízení šlo vést i proti neznámému pachateli, kdy žalobce četl seznam možných pachatelů a bůh určil, kdo je pachatelem předmětného činu.

Výkon trestu náležel dozorcům chrámu boha, který rozhodnutí o potrestání vydal. Pokud byla osoba postavena před tento druh soudu, nebylo zpravidla možné se zbavit viny, kterou mu bůh přiřkl. Nebylo možné použít žádnou obranu ani důkazní prostředky na prokázání nevinu.

¹¹³ LEXA, František: Veřejný život ve starověkém Egyptě II. Doklady. Praha: Československá akademie věd, 1955, s. 27

¹¹⁴ LEXA, František: Veřejný život ve starověkém Egyptě II. Doklady. Praha: Československá akademie věd, 1955, s. 130- 131

5.2 PRŮBĚH SOUDNÍHO PROCESU

Všechny druhy procesů, kromě těch zvláštních, měly stejný průběh a používaly se při nich stejné instituty. Stejně jako v dnešní době mělo řízení předem stanovený průběh. Jednotlivé fáze řízení a jejich kontrolu prováděli soudci.

Jelikož bylo pro Egyptany důležité dodržování spravedlnosti a rovnováhy mezi obyvatelstvem, byl kladen velký důraz na průběh a kontrolu soudních řízení.

I když nebylo soudní řízení členěno a popsáno jako dnes, z dochovaných soudních zápisů můžeme vyčlenit jednotlivé fáze, které mají stejné funkce a průběh jako dnešní řízení.

5.2.1 Zahájení řízení a jeho fáze

Všechna soudní řízení byla zahajována na návrh. Tím bylo v civilní při podání žaloby buď písemně nebo ústně u soudu. Trestní spory byly zahájeny trestním oznámením u soudu.

Žaloba obsahovala stejné náležitosti jako dnes. Avšak samotná podoba žaloby nebyla svázána tak přísným formalismem jako dnes. Neexistoval institut vadného podání žaloby. Pokud byla žaloba odmítnuta, tak až při jednání před soudem.

První a hlavní bylo určení stran. Přesné vymezení okruhu účastníků v žalobě bylo bezvýjimečným požadavkem odlišení a určení druhu žaloby.

Předmětem žaloby byl žalobní nárok uplatňovaný žalobcem. Žalobce musel přesně svůj žalobní nárok vyjádřit.

Poslední byly žalobní důvody. Tedy právní poměr, o který žalobce opíral svůj uplatňovaný nárok a jenž vyplýval ze souhrnu tvrzených skutečností.

První fáze řízení po podání žaloby byla vedena písemně. Obě strany měly plné právo se vyjádřit ke všem skutečnostem, které uváděla protistrana. Byly předkládány listinné důkazy, které podporovaly tvrzení stran.

Až poté, co soud prostudoval jednotlivá písemná vyjádření stran a zvážil právní důvody, přistoupil k vyhlášení ústního jednání před soudem. Tím se řízení přesunulo do druhé fáze.

K ústnímu jednání byly přizvány obě strany sporu. Měly možnost se vyjádřit ke všem skutečnostem a předvést důkazy na podporu svých tvrzení. Žalobce musel prokázat pravdivost svých obvinění.

Pokud ani jedna strana nemohla prokázat pravdivost svých tvrzení, přistoupil soud ke speciálnímu institutu přísahy.¹¹⁵

Přísahu skládala před soudem ta strana, jejíž jednání mělo zásadní význam pro vedení sporu. Touto přísahou se strana zaručila, že jsou její tvrzení pravdivá. V tehdejší společnosti byl kladen veliký důraz na dodržování pravdy a také náboženské založení obyvatel, které jim nedovolovalo podávat křivé výpovědi. Avšak vždy se najde někdo, kdo tyto zásady porušuje. Pro tyto případy vznikl zásadní institut křivé přísahy. Pokud se strana dopustila lži nebo křivého obvinění, byly stanoveny tvrdé tresty až po trest smrti.

Takto zvolený postup při vedení důkazního řízení je pro náš dnešní systém neznámý. Pouhá přísaha strany dnes nemůže znamenat odsouzení žalovaného. Tento postup je čistě formální a zjištění pravdy je zcela neobjektivní. Řízení se končilo vyhlášením rozsudku a jeho následným výkonem.

5.2.2. Vyšetřování

Pro spravedlivé rozhodnutí a potrestání pachatele trestného činu bylo důležité zjištění pachatele trestného činu, způsob jeho provedení a okolnosti vedoucí k jeho spáchání.

Ke správnému prověření a zjištění, zda byl trestný čin spáchán a jestli jsou dány důvody k zajištění osob či důkazů, slouží vyšetřování. Je to fáze řízení, která je dnes jednou z nejdůležitějších v samotném trestním řízení. Pokud by nebyl trestný čin zjištěn, objasněn způsob jeho spáchání a případně zjištěn pachatel, nebyl by

¹¹⁵ LEXA, František: Veřejný život ve starověkém Egyptě I. Výklad. Praha: Československá akademie věd, 1955, s. 85

soud schopen v mnoha případech rozhodnout správně nebo by nebylo možné rozhodnutí vydat pro nedostatek důkazů.

Je to tedy nejdůležitější fáze před samotným zahájením soudního jednání. Vyšetřování mělo hlavní funkci při zjištění pachatele, pokud bylo řízení zahájeno proti neznámému pachateli. Díky zkoumání jednotlivých skutečností mohl být i neznámý pachatel zjištěn a zadržen.

Je důležité, aby vyšetřování vedl orgán, který je nezávislý a nestranný. Zákonem bylo vyšetřování všech záležitostí náležících soudu svěřeno vezírovi. Mohl vstupovat do vyšetřování jakéhokoliv trestného činu v zemi. Nebylo však možné, aby vedl všechna soudní vyšetřování. Jeho funkci tedy plnily policejní oddíly, které byly umístěny v každém kraji. Egypt však neměl národní policejní síly. Úlohu policie plnila palácová policie a strážní oddíly faraóna.¹¹⁶

Během Nové říše se vytvořily oddíly medžajů, kteří pracovali v jednotlivých městech jako členové strážních oddílů a vykonávali funkce policejních orgánů a strážců pořádku.

Úkolem policie bylo zadržet pachatele a vyšetřovat jeho jednání. Pokud to bylo účelné, probíhalo vyšetřování přímo na místě spáchání trestného činu. Často docházelo k zajištění důkazů na místě činu. Policie zajišťovala důkazy o skutečnostech důležitých pro řízení před soudem. Vždy se objasňují nejprve základní skutečnosti důležité pro posouzení případu. Ke každému případu bylo přistupováno jednotlivě a individuálně.

V moderním řízení je nutné, aby na zákonnost a správnost vyšetřování dohlížel nadřízený orgán- státní zástupce. Pro Egypt nebyl dohled také nic nového a funkci státního zástupce plnil vezír. Mohl zasahovat do vyšetřování a hlavně mohl trestat, pokud by byl zákon porušován.

Vyšetřování končilo zahájením soudního jednání stran, kde byly předkládány jednotlivé důkazy zajištěné během vyšetřování a strany s nimi byly konfrontovány.

¹¹⁶ TYLDESLEY, Joyce: Jak soudili faraoni: Zločin a trest ve starém Egyptě. Praha: Metafora, 2000, s. 48

5.2.3. Důkazní prostředky

Každá strana jak v dnešní době, i v minulosti musí a musela prokazovat své právo na úspěch ve sporu. Důkazní prostředky se pak používají v samotném jednání před soudem k prokázání jednotlivých skutečností a tvrzení stran. Prokazuje se vše, co je přímo či nepřímo důležité pro rozhodnutí soudu. Dokazuje se, zda se stal skutek a zda ho spáchala osoba z něj obviněná. Také je důležité, jaké okolnosti vedly ke spáchání a jaký následek byl činem způsoben.

K dokazování slouží prostředky, které mohl soud prostudovat a posoudit jejich pravost a průkaznost. Je to vše, co může přispět k objasnění věci.

V prvním stupni řízení se prokazovalo zásadně listinami. Hlavním důkazem byla tvrzení stran, která byla součástí jejich obrany, dále především smlouvy a jiné úřední listiny, které byly uchovávány u soudu.

V ústní části řízení se přistoupilo k výslechu a vyjádření stran, hlavním důkazním prostředkem byl výslech svědků.

Výslechy se od dnešních velice lišily. Na rozdíl od ochrany svědků a zákazu jejich vyslýchání v určitých případech měl egyptský systém jinou představu o svědectví. Soud mohl přistoupit i k fyzickému násilí na svědkovi, pokud by odmítal vypovídat. Neexistovala žádná okolnost, za které by svědek neměl absolutní povinnost vypovídat k předmětu řízení. S fyzickým týráním bylo pokračováno až do té doby, dokud svědek nepřiznal pravdu o věci nebo bylo prokázáno, že nic neví.¹¹⁷

K prokázání viny pachatele trestného činu sloužila i zjištění policie a ohledání místa činu učiněná vyšetřovacím orgánem.

I dnes je po předložení důkazů nutné, aby soud provedl jejich zhodnocení. Je to dovršení celého dokazování. Jednotlivé důkazní prostředky hodnotí soudce podle jejich pravosti u listin či věrohodnosti u svědeckých výpovědí. Každému důkazu je přiřkládána jiná hodnota při prokazování skutečností. Výsledek se pak odrazí v samotném konečném rozhodnutí soudu.

¹¹⁷ TYLDESLEY, Joyce: Jak soudili faraoni: Zločin a trest ve starém Egyptě. Praha: Metafora, 2000, s. 70

5.2.4 Zajištění osob

V dnešní době je nutné, aby byl zajištěn každý pachatel trestného činu a byl postaven před soud. Pro zajištění osob slouží institut vzetí do vazby, který provádí policejní orgán. Takovéto omezení osobní svobody je možné pouze v tom případě pokud je osoba důvodně podezřelá ze spáchání činu, pro který má být postavena před soud. Osoba je umístěna do vazební věznice a poté buď osvobozena nebo odsouzena.

V Egyptě bylo k zajištění osob přístupováno pouze u pachatelů závažných trestných činů. Bylo to z důvodu nákladnosti vyživování osoby v takovém zařízení, které zatěžovalo státní rozpočet. Na rozdíl od současných věznic byli odsouzení posíláni na nucené práce nebo trestáni takovým způsobem, kdy byla jejich práce státu prospěšná.

V dnešní době je tato otázka velice žhavým tématem z důvodu přeplněných věznic a nákladnosti jejich provozu. Staří Egyptěané nám dávají nástin řešení, které bude státu přinášet zisk a má správné nápravné působení na odsouzené. Myslím, že právě tento přístup k trestům byl velice pokrokový a dosahoval účinnějšího výsledku, než dnešní systém vězeňství.

Po celé zemi existovala síť věznic, které sloužily k zadržení pachatelů. Zadržování obviněných ve věznicích se využívalo především v tomto případě, pokud bylo nutné osobu vyslechnout a zajistit, aby se nevyhýbala trestu.

Dohled nad věznicemi byl svěřen vezírovi, kterému byly doručovány zprávy od správců věznic a vrátných soudních budov.

Pokud byla vyšetřováním prokázána vina ze spáchání činu, byl obviněný postaven před soud a byl mu udělen trest. Pokud se však jeho zatčení ukázalo omylem, byla osoba propuštěna na svobodu.¹¹⁸

¹¹⁸ LEXA, František: Veřejný život ve starověkém Egyptě I. Výklad. Praha: Československá akademie věd, 1955, s. 85

5.2.5. Úkony soudu

Role soudu byla nezastupitelná v celém soudním procesu. Řídil jednotlivé úkony účastníků a zajišťoval komunikaci mezi nimi. Od soudu také vycházelo konečné rozhodnutí o vině a trestu.

Rozhodnutí soudu však muselo předcházet provedení důkazů při soudním jednání a následné hodnocení důkazů, zkoumání pravosti listin a věrohodnosti svědeckých výpovědí. V rámci provádění důkazů měl soud pravomoc vynucovat fyzickým násilím přiznání, prozrazení spoluviníků i svědeckou výpověď. Takovéto vynucení svědectví nebo přiznání bylo možné jak u obžalovaného tak svědků.¹¹⁹ Všechna jednání soudu se děla písemně, bylo proto nutné, aby osoby soudců byly vzdělané v písmu. Další úkony měly na starost písaři a nižší úředníci nápomocní soudu.

5.2.6. Opravné prostředky

Pro spravedlivé rozhodnutí je vždy důležité, aby bylo umožněno se odvolat k jinému orgánu, který přezkoumá a zhodnotí správnost rozhodnutí orgánu předcházejícího. Stejně jako dnes i egyptští úředníci podléhali korupci, která měla vliv na jejich činnost. Soudci byli úplatní a rozhodovali podle přání majetných vrstev. Pokud bylo takové jednání zjištěno nebo vyplynulo během odvolacího řízení, uděloval vezír tvrdé tresty.

Každý, kdo byl nespokojen s rozsudkem kteréhokoliv veřejného soudu v zemi, měl právo se odvolat se svou věcí k panovníkovi. Toto právo bylo ale spíše teoretické a v běžné praxi se využívalo zřídka. Pokud k tomu došlo, muselo být odvolání řádně opodstatněné. O odvolání rozhodoval nejvyšší soud země, kterému předsedal vezír.

5.2.7 Trest a jeho výkon

Pokud má mít soudnictví ten správný účinek na společnost, musí být vedle určení viny také vyřknut trest za spáchaný zločin. Účelem trestu je chránit

¹¹⁹ TYLDESLEY, Joyce: Jak soudili faraoni: Zločin a trest ve starém Egyptě. Praha: Metafora, 2000, s. 70- 71

společnost před pachateli trestných činů, působit výchovně na ostatní členy společnosti.

V naučení vezíra Ptahhotepa jsou dochována pravidla egyptského trestního práva a hlavní zásady trestání v tomto starověkém státě.

Aby mohly tresty správně působit na společnost, musí být potrestání viníka vždy exemplární. Ptahhotep stanovil toto pravidlo svým výrokem ve vezírově naučení.¹²⁰

„ Trestej přísně, bitého nechť je slyšet, potrestání zločinu upevňuje dobrý charakter“¹²¹

Tresty obecně musí v despotickém státě podporovat a udržovat nastolený řád a chování společnosti. Výše a druhy trestů byly proto stanoveny zákonem nebo náboženskými předpisy.

Přístup k soudům v zemi byl rovnoprávný a postavení stran při soudním procesu bylo také rovné, u trestů již tato zásada neexistovala. Druhy a závažnost trestů byla rozlišována podle společenského postavení odsouzeného. Hlavní rozdíl byl mezi osobou svobodnou a nesvobodnou. Pak přistupovala k určení trestu otázka urozenosti osoby.¹²²

Pokud byl spáchán trestný čin, byl pachatel vždy povinen nahradit škodu, kterou způsobil, a pokud se jednalo o majetkový trestný čin, musela být hodnota předmětu trestného činu nahrazena v násobcích. Tento trest měl zlepšit pozici poškozeného a obviněnému se naopak měla majetková situace zhoršit. Výše odškodnění byla vždy stanovena v tak, aby ji byl odsouzený schopen uhradit. Jelikož neexistoval univerzální prostředek směny v podobě peněz, byly pokuty placeny naturáliemi, kovy nebo nucenou prací.¹²³

¹²⁰ BALÍK, Stanislav- BALÍK, Stanislav ml.: Právní dějiny mimoevropských zemí. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk s. r. o., 2011, s. 35

¹²¹ LEXA, František: Výbor z mladší literatury egyptské. Praha: Šolc a Šimáček společnost s. r. o., 1947, s. 58- 59

¹²² BALÍK, Stanislav- BALÍK, Stanislav ml.: Právní dějiny mimoevropských zemí. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk s. r. o., 2011, s. 36

¹²³ TYLDESLEY, Joyce: Jak soudili faraoni: Zločin a trest ve starém Egyptě. Praha: Metafora, 2000, s. 60

Pro závažné trestné činy byly standardem určeny fyzické tresty. Při jejich udělování musel být přítomen soudnímu řízení vezír. Tělesné tresty působily na osobu jak bolestí, tak ponížením, které s sebou výkon trestu nesl. Prvním trestem bylo bití holí, dokud se rány neotevřely. Druhý typ trestu měl hlavně funkci označení těžkého zločince, bylo jím useknutí ruky, uříznutí uší nebo nosu. Toto zohavení bylo výstrahou pro ostatní občany.

Nejtěžším trestem byl trest smrti. Spolu s ním bylo rodině odebráno právo na výkon pohřebního obřadu.

Tento trest byl nejlevnějším a nejsnazším způsobem, kterým se stát zbavoval zločinců. Tento trest mohl uložit pouze soudní senát.¹²⁴

Výkon trestu se prováděl naražením na kůl nebo upálením, a pokud se jednalo o vyšší společenskou vrstvu, byl uložen výkon trestu spácháním sebevraždy.

Poprava se konala na veřejném prostranství, neboť přítomnost veřejnosti při výkonu trestů zaručovala správné výchovné a preventivní působení na společnost.

Pokud měl i stát zájem na potrestání viníka, mohl soud připravit odsouzeného nebo jeho rodinu o úřad, který zastávali. Objevoval se také trest propadnutí majetku a zbavení osobní svobody. Všechny tyto tresty mohly postihnout i rodinné příslušníky, manželku a děti odsouzeného.

Ztráta osobní svobody znamenala odnětí všech občanských práv a zbytek života prožil odsouzený jako otrok při výkonu nucených prací.¹²⁵

5.2.8. Dozor nad výkonem soudnictví

Vždy je nutné, aby byli úředníci jakéhokoliv aparátu, kteří mají ve svých rukou pravomoc rozhodovat o právech a povinnostech druhých, kontrolováni. Kontrola je nutná, aby správní aparát nebujel a nepřisvojoval si větší moc, než mu byla svěřena. Pokud tato funkce nebyla řádně plněna, docházelo v historii všech zemí k nepokojům a k svržení vlád panovníků. U soudů je tato funkce

¹²⁴ LEXA, František: Veřejný život ve starověkém Egyptě I. Výklad. Praha: Československá akademie věd, 1955, s. 82

¹²⁵ TYLDESLEY, Joyce: Jak soudili faraoni: Zločin a trest ve starém Egyptě. Praha: Metafora, 2000, s. 73

zvláště důležitá z pohledu udržování spokojenosti obyvatelstva. V Egyptě bylo udržení rovnováhy a spravedlnosti náboženskou povinností.

Dohled nad poctivostí a spravedlivým výkonem soudnictví náležel vezírovi. Soudce, který by se vědomě provinil vydáním nesprávného rozhodnutí, se dopustil smrtelného zločinu. Vezír měl pravomoc takového soudce potrestat úměrně jeho vině.

Další důležitou kontrolní funkci plnil vezír ve formě kontroly všech vydávaných rozhodnutí v zemi. Měl možnost zasáhnout do každého soudního řízení v zemi.¹²⁶

5.3. PRAMENY A PRÁVNÍ PŘEDPISY POUŽÍVANÉ PŘI ROZHODOVÁNÍ SOUDŮ

Jelikož bylo soudnictví ve starověkém Egyptě silně formalizováno a upraveno, měli bychom se podívat na prameny, ze kterých se při vedení soudních řízení - a hlavně ukládání trestů - vycházelo.

Byly to především zákony a zákoníky vydávané panovníky země. Byl to projev vůle panovníka, která byla srovnávána s vůlí bohů. Hlavním účelem zákonů bylo udržování pořádku ve společnosti a zachovávání společenského řádu maat. Díky dodržování zákonů a jejich vymáhání byla udržována despotická vláda a moc panovníka.

Poznání staroegyptských zákonů je problematické z důvodu, že byly zachovány pouze útržkovité a nesoustavné doklady.

O existenci těchto zákonů a sbírek norem se dozvídáme z děl starověkých historiků, především z díla Diodora Sicilského, který oceňuje ucelenost zákoníků a vymáhání jejich dodržování.

Z 3. století př. n. l. pochází jeden dochovaný fragment z knihy zákonů, jehož předmětem je občanské právo. Jsou zde upraveny podmínky nájímání pozemků, nemovitostí a dědické právo.¹²⁷

¹²⁶ LEXA, František: Veřejný život ve starověkém Egyptě I. Výklad. Praha: Československá akademie věd, 1955, s. 74

¹²⁷ TYLDESLEY, Joyce: Jak soudili faraoni: Zločin a trest ve starém Egyptě. Praha: Metafora, 2000, s. 13

Nejlépe se do dnešních dob dochovaly zákony krále Haremheba. Obsahovaly hlavně trestní právo, které reagovalo na složitou společenskou situaci při nástupu tohoto panovníka na trůn.

Trestní právo bylo velice dobře rozpracováno a základy trestních norem byly položeny už za trvání Staré říše. Hlavním obsahem zákonů bylo vymezení trestných činů a trestů, které je za ně možné uložit. Nedochovaly se všechny trestné činy, které byly pro tehdejší společnost škodlivé, ale ty nejzávažnější byly vymezeny v mnoha pramenech.

Byly postihovány i trestné činy administrativy a jejích úředníků. Již zde byla postihována korupce a falšování právních i jiných dokladů.¹²⁸

Z doby vlády Ptolemaiovců se dochovaly zákony upravující finanční otázky a hospodaření státu.

Panovník však mohl vydávat ještě jiné předpisy, které neměly formu zákona, ale jejich právní síla se zákonům rovnala. Byla to královská nařízení a instrukce. Jejich dodržování bylo vynucováno a porušení soudně trestáno.

Pokyny vždy upravovaly konkrétní povinnosti a práva osob, na které se vztahovaly. Nejlépe dochovaným a zpracovaným pramenem bylo naučení prvnímu ministrovi Rechmiérovi. Zde jsou přímo vymezeny povinnosti a práva, která jsou udělována prvnímu ministrovi.

Pro civilní spory byly za hlavní pramen práva brány soukromoprávní listiny, které upravovaly vzájemný vztah jednotlivců. Byly to především smlouvy a závěti uzavírané před soudy. Tyto smlouvy obsahovaly především úpravu vlastnických práv.

Jisté místo v právním řádu mělo tzv. precedenční právo. Jeho interpretace náležela vezírovi, od něhož se očekávalo, že bude nahlížet v případě potřeby při řešení závažných sporů do zápisů předešlých soudních řízení. Tyto zápisy byly uchovávány v rámci archivu vedeného úřadem prvního ministra.

Právní soustavu doplňovaly ještě nepsané zvykové normy, které se týkaly především uzavírání manželství.¹²⁹

¹²⁸ BALÍK, Stanislav- BALÍK, Stanislav ml.: Právní dějiny mimoevropských zemí. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk s. r. o., 2011, s. 37

5.4. PŘÍKLADY SOUDNÍCH PROCESŮ

Ráda bych se na závěr věnovala dochovaným zápisům ze soudních procesů a jejich rozboru. Tyto procesy jsou velice důležité svou historickou hodnotou. Dokládají poměry tehdejší společnosti a její fungování.

Jako v dnešní době byla i v Egyptě při vedení soudních sporů důležitá archivace písemné dokumentace a zápisů ze soudních jednání. Z Důležitých soudních jednání a rozhodnutí v nich se dokonce stával precedens pro další rozhodování soudů.

5.4.1. Soukromý spor

Prvním sporem, kterým jsem se zabývala, je soukromoprávní spor. Jde o spor mezi dvěma muži, kteří měli mezi sebou údajně uzavřít smlouvu o tom, že jeden v nich tomu druhému přenechává celou svou rodinu, manželku i děti do opatrování. Manžel a otec rodiny však tuto skutečnost popíral.

Jelikož však jediným důkazem, který prokazoval pravdivost tvrzení muže, kterému měla být rodina svěřena, byla sporná listina, požadoval soud, aby strana žalobce na podporu svých tvrzení přivedla soudu tři hodnověrné svědky. Pokud tak neučiní a svědectví neprokáže, že byla smlouva vystavena na přání otce rodiny, bude smlouva prohlášena za neplatnou.¹³⁰

Na tomto případě jasně vidíme požadavek soudu na hodnověrné prokázání tvrzených skutečností. Což znamenalo, že soudy vždy hledaly materiální pravdu ve sporu a nebylo rozhodováno pouze z vůle soudu nebo jednotlivého soudce.

¹²⁹ VERNER, Miroslav- BAKEŠ, Ladislav- VACHALA, Břetislav: Encyklopedie starověkého Egypta, Praha: Libri, 2007, s. 384- 385

¹³⁰ LEXA, František: Veřejný život ve starověkém Egyptě II. Doklady. Praha: Československá akademie věd, 1955, s. 25

5.4.2. Zvláštní soudní řízení

Jedním zajímavým příkladem zvláštního soudu, který zřídil panovník pro řešení sporu vzniklého na královském dvoře, je soudní zápis o harémovém spiknutí proti králi Ramessovi III..

Připravovala je a také provedla faraónova manželka Teje. Chtěla na trůn dosadit svého syna Pentauereta a odstranit stávajícího panovníka a jeho nástupce Ramese IV. Díky úplatkům, slibům a šperků získala na svou stranu ženy z harému a kapitána núbijských lučištníků Bineho Muasta. Šest královských manželek se nechalo uplatit. Předávaly informace o dění v harému a vyzývaly k všeobecné vzpouře proti faraónovi. Toto spiknutí mělo skončit svržením panovníka a jeho dynastie a dosadit na trůn panovnický rod paní Teje. Tento komplot byl prozrazen a jeho účastníci zatčeni a souzeni.

Situace poukazovala na snižující se moc panovníka, protože všichni obvinění pocházeli z blízkého okruhu faraóna a jeho královského dvora. Někteří vysocí hodnostáři jeho dvora byli náchylní ke korupci, a proto byla situace velice závažná. Ramesse III. pověřil vyšetřováním vezíra a ustanovil mimořádný soud, který ještě před samotným líčením vedl vyšetřování a výsledky. Hlavní pravomocí bylo vést řízení, zajistit utajení soudu a vynést tresty nad viníky. Zajišťoval dále provedení trestů, a to včetně trestu smrti. O tomto trestu měl pravomoc rozhodnout pouze panovník a ustanovením zvláštního soudu tuto pravomoc postupoval předsedajícím soudci.

Před soud byli postupně předváděni obvinění- organizátoři spiknutí vždy samostatně a ostatní spolupachatelé ve skupinkách. Bylo předvedeno asi čtyřicet obviněných. V prvním přelíčení byla Teje s osmadvaceti spiklenci odsouzena k smrti. Při druhém jednání s dalšími účastníky vynesl soud rozsudek, který byl jedním z čestných způsobů trestu a který byl ukládán vysoce postaveným osobám u dvora, a to spáchání veřejné sebevraždy. Poslední řízení bylo vedeno proti skupině, ve které byl samotný princ Pentauere. Také oni byli odsouzeni k sebevraždě, ale měli tu výsadu, že ji mohli spáchat v soukromí bez veřejné pohany.

5.4.3. Procesy s vykradači hrobek

Po smrti posledního velkého egyptského panovníka Ramesse III. byla země faraonů vystavena nejistotě, hladu a pustošily ji občanské války. Dokonce i hroby, které do té doby byly posvátné, se staly obětí chamtivců, kteří je začali vykrádat.

"Běda těm, kdo se pokusí narušit hroby. Zemřou hladem či žízní a jejich jméno bude vymazáno z historie egyptského království."

Podobná varování všem, které by lákala bohatství obsažená v hrobkách, vyrývali Egypťané do stěn hrobek velkými hieroglyfickými znaky již od dob Staré říše. Strach z bohů a posmrtného trestu však chránil posvátná místa před nenechavci jen tak dlouho, dokud byl faraón a s ním i státní správa a strážci pořádku dostatečně mocný. S příchodem vlády 20. dynastie v zemi začalo období úpadku. Slabost ústřední moci, nestabilita ekonomiky a prudké zvyšování životních nákladů, zvláště ceny obilí, bylo ideálním podhoubím pro šíření korupce. Rozmáhalo se vykrádání pokladů v hrobkách, často za tichého souhlasu úplatných úředníků a strážců pořádku.

Tato soudní řízení probíhala proti vykradačům hrobek, kterým se podařilo vniknout i do královských pyramid a znesvětit těla králů.

Policie začala krádeže vyšetřovat a zajistila jména podezřelých z těchto činů. Odevzdala tento seznam vezírovi, který byl oprávněn vést vyšetřování a předsedat vrchnímu soudu při vedení trestního řízení. Krádeže v hrobkách byly jedním z nejtěžších zločinů, a proto o něm mohl rozhodovat pouze vrchní soud v sídelném městě. Osoby byly na rozkaz vezíra zatčeny, vzaty do věznic a vyslechnuty. Byli vyslýcháni svědci a osoby zúčastněné na zločinech. Všichni byli pro přiznání podrobováni fyzickému násilí. Zde je jasný důkaz o tom, že i svědci byli mučeni, pokud odmítali vypovídat.

Soud rozhodoval ve velkém soudním sboru. Prováděl výsledky svědků a obviněných před soudem. Svědci vypovídali o tom, v jakém počtu a jakým způsobem se do hrobek vloupali a jaké cennosti si odnášeli. Šlo o rozsáhlou pokračující trestnou činnost, na které se podílelo velké množství lidí. Vyšlo

najevo, jakým způsobem si mezi sebou rozdělovali a později i prodávali věci získané trestnou činností.

Řízení probíhalo velice dlouho vzhledem k rozsáhlosti a závažnosti trestné činnosti.

Postupně byla vyslychaným osobám udělována milost, pokud se prokázala jejich nevina. Viníkům pak byly uloženy tvrdé tresty.¹³¹

Toto řízení nám ukazuje značnou formálnost a dodržování zákonem daných postupů při vedení řízení. Některé osoby byly vyslychány i několikrát a jejich výpovědi byly vzájemně porovnávány. Je zde krásná ukázka, jak byly i nejtěžší zločiny spravedlivě souzeny a vina musela být spolehlivě prokázána.

K prvním útokům na hrobky začalo docházet za vlády Ramesse IX.. O průběhu vykrádání se dozvídáme ze svědecké výpovědi karnackého kameníka Amonpanefera.

Ten se spolu se svým komplicem Hapiurem chystal vyloupit hroby na thébském pohřebišti. Měli ještě šest dalších spolupachatelů, např. nosiče vody, převozníka thébského nomarchy, dva tesaře, malíře a zemědělce.

Na břehu řeky u pohřebiště namířili k hrobce Canefera, jenž byl třetím Amonovým prorokem, působícím za vlády Ramesse III. Hrob se nacházel v Dra Abú en-Naga. Pohřebiště na severním okraji pouště byla velice pustá a nechráněná. Pachatelé vykopali tunel, který vedl do samotné hrobky. Vynesli všechny cenné předměty. Tyčemi vypáčili vnější sarkofág, v němž ležely vnitřní sarkofágy z pozlaceného dřeva. Mumii oloupili o klenoty a pohodili ji v rohu hrobky. Právě tento čin byl považován za nejtěžší, stejně jako dnes bylo hanobení lidských ostatků větším proviněním než samotná krádež.

Po ukončení loupeže se přemístili na nedaleké ostrovy, kde si rozdělili kořist a zničili všechny důkazy, které by svědčily o jejich činnosti. Zlato roztavili a následně prodali.

Dalším předmětem útoku byla pyramida faraóna 17. dynastie Sobekemsafa. K jejímu vyloupení došlo o čtyři roky později.

¹³¹ LEXA, František: Veřejný život ve starověkém Egyptě II. Doklady. Praha: Československá akademie věd, 1955, s. 100- 113

*"Vůbec se nepodobala pyramidám a hrobkám urozených pánů, které jsme obvykle vykrádali,"*¹³²

Amonpanefer popsal tuto hrobku před soudem. Pohřební výbava, kterou tato hrobka obsahovala, byla mnohem bohatší, a proto byla velikým lákadlem pro tyto pachatele.

*"Urozená mumie krále měla při sobě meč. Kolem krku jí viselo mnoho amuletů a zlatých šperků. Na obličejí měl panovník položenou zlatou masku. Urozená panovníkova mumie byla celá pokryta zlatem. Sarkofágy byly uvnitř i zvenčí zdobeny zlatem a stříbrem a vykládány nejrůznějšími drahokamy..."*¹³³

Díky práci policie a vyšetřovacímu úsilí vezíra byla brzy tato činnost odhalena. Úředníci zatkli jako prvního kameníka Amonpanefera. Trestem mu byl výprask holí, jak bylo tehdy zvykem, a byl umístěn do vězení, kde měl vyčkat na proces. Samotný pobyt ve věznici popisuje kameník takto.

*"Vzal jsem si 20 bedenů zlata, které byly mým podílem na lupu, a dal jsem je Chaemopetovi. Ten byl písařem přiděleným k thébskému soudu. Díky němu jsem se dostal na svobodu a vrátil jsem se ke svým komplicům, kteří mi jako odškodnění dali část svých podílů."*¹³⁴

Tato výpověď jasně ukazuje na rostoucí korupci ve státě. Čin tohoto písaře znamenal osvobození viníka a dal mu možnost znovu páchat trestné činy. Amonpenefer se svými společníky pokračoval v loupení dlouhá léta zcela bez obav. Jejich činnost byla totiž zastírána a tolerována již zmíněným podplaceným písařem a několika strážci pořádku, kteří za to, že budou tuto činnost krýt, dostávali tučné odměny. Lidská povaha je však již taková, že pocit jistoty vedl

¹³² LEXA, František: Veřejný život ve starověkém Egyptě II. Doklady. Praha: Československá akademie věd, 1955, s. 107

¹³³ LEXA, František: Veřejný život ve starověkém Egyptě II. Doklady. Praha: Československá akademie věd, 1955, s. 107

¹³⁴ LEXA, František: Veřejný život ve starověkém Egyptě II. Doklady. Praha: Československá akademie věd, 1955, s. 110

skupinu ke stále troufalejším činům. I přes pomoc podplacených státních úředníků byla jejich činnost nakonec odhalena.

Správce východní části Théb Paser si vezírovi stěžoval na laxnost a pasivitu Pauera a jeho medžajů, núbijských pomocníků egyptských strážců pořádku, kteří měli zabraňovat trestným činům. Pauer byl správcem západního břehu Nilu a měl na starost ochranu a ostrahu pohřebišť.

Z podnětu samotného vezíra bylo tedy zahájeno vyšetřování těchto činů a šetření v severní části pohřebiště. Ačkoli správce tohoto nomu vykrádání hrobů dlouho kryl. Po zahájení vyšetřování se snažil svoji vinu zastříť pomocí vyšetřovatelům. Při prvním soudním přelíčení však obžalovaní popřeli svou výpověď, kterou podali policejním orgánům při zadržení, a vše svedli na správce nomu Pasera. Vezír tedy tento proces zastavil a Pasera obvinil ze lži a křivé výpovědi.

Až po roce se sešla nová vyšetřovací komise. Vykradači hrobek byli konečně odhaleni a postaveni před soud. Celkem to bylo 45 obžalovaných.

Před soud se však dostali pouze Amonpanefer a jeho dva komplicové. Ostatním členům tlupy, která s vykrádáním hrobů začala, se podařilo uprchnout z vězení. Jelikož již Egypt dokázal vést řízení i proti uprchlému, byli shledáni vinnými a následně dopadeni a popraveni.

Tento proces toho však mnoho nezměnil na vykrádání a hanobení hrobů. Jelikož se ekonomická situace v zemi neustále zhoršovala, rabování pokračovalo dál. Úředníci se nadále nechali korumpovat. Celá situace došla tak daleko, že za 21. dynastie musely být královské mumie ukryty do skrýší uvnitř hrobek a jejich klid byl střežen mnoha nástražnými mechanismy. Někdy bylo přistupováno i k vytvoření několika falešných pohřebních komor, které měly vykradače uspokojit a samotnou královskou hrobku zanechat nenalezenou a neporušenou.

Všechny tyto příklady nám ukazují, že soudní procesy fungovaly velice efektivně. Jejich vznik a vývoj vycházel z potřeb tehdejší společnosti a vyvíjel se spolu s ní.

6. ZÁVĚR

Starověký Egypt byl po dlouhou dobu tři tisíc let největší a nejsilnější starověkou despocií, která byla schopna ovládat a podmaňovat si státy tehdejšího světa. Takovýto úspěch, trvalost a hospodářský rozmach by však nebyl možný bez vysoké společenské vyspělosti obyvatel. Právě tato vysoká společenská vyspělost umožnila státu stát se světovou velmocí.

I Říše římská se často nechala inspirovat státním zřízením této země a převzala modely její administrativy do své správy.

Mezi hlavní pilíře, které udržovaly státní aparát v chodu a umožňovaly zachování moci panovníků, bylo dodržování právních a náboženských norem.

Soudní proces, jeho průběh a celý systém soudnictví starověkého Egypta byl velice propracovaným a do nejmenších detailů zákony a jinými právními normami upravený systém. Taková vyspělost správy a celého státního systému je známa až z novodobých států. Již v období Staré říše existovaly základní instituty, které se dochovaly až do dnešní doby.

Pokud srovnáme hlavní rámec současného a starověkého soudnictví, vystoupí nám jasně shodné rysy, které jsou platné i v současnosti a přizpůsobeny současným dnešním poměrům.

Hlavním přínosem byla dostupnost soudů i nejnižším vrstvám obyvatelstva a právo všech svobodných osob dovolat se ochrany svých práv. Jelikož byla soustava soudů hierarchická a soudy byly umístěny v každém městě, měl každý možnost podat svoji věc k soudu, aniž by musel vynaložit značné prostředky na cestu. Především panovník měl zájem na dodržování zákonů a prosazování spravedlnosti v zemi. Jedním z hlavních úkonů panovníka bylo potlačování bezpráví ve společnosti a prosazování pravdy. Proto byly zřizovány veřejné soudy, které prosazovaly panovníkovu vůli.

Vedle veřejného soudnictví byla možnost rozhodnout spor ještě u soukromého soudu při jednotlivých spolcích a sdruženích.

Soudní řízení bylo vedeno nestranně a odpovědně nezávislým soudcem, který vynášel rozsudek. Díky vyspělému písemnictví bylo možné vedení části řízení písemně formou vyjádření stran pomocí listin. Tresty byly vždy předem

dané zákonem a odstupňovány podle závažnosti trestného činu. Strany sporu měly v řízení rovná práva a povinnosti. Hlavní povinností stran bylo spolehlivě prokázat svá tvrzení důkazními prostředky, bez nich by nebyl možný úspěch v řízení.

Všechna tato opatření a zásady činily ze soudního procesu velice vyspělý institut, který se stal předpokladem pro vznik demokratických zásad zemí dnešní doby.

7. RESUMÉ

The ancient Egyptian civilization has been one of the oldest African and world developed civilizations which have ever been discovered. During the age of its prosperity there were a high cultural level and functioned developed state administration in ancient Egypt. The European people were living during this period of Egyptian prosperity as the Egyptians had lived in the prehistoric age. This success and economic prosperity existed thanks to high social conditions of the Egyptians. Thanks to these conditions, Egypt became the world power during the ancient age.

For instance, the Roman Empire regime was often inspired by the regime of ancient Egypt. It took over ancient Egyptian models of administration. Roman Emperors, as well as our modern society, knew a significant level of maturity of ancient Egypt and took over its administrative institutes and, above all, its model of the judicial system. Our modern law system was developed from the Roman model of law. Supposedly, many contemporary well-known practice principles have been already used during the proceedings in ancient Egypt. Therefore, understanding this mature society, its behaviour and development is really important for us. Ancient Egypt has been at the top of its power for thousands of years and it has had one of the most continuing history records ever. The research of its internal functioning and its sustenance of civil order means a return to the roots of single state institutions and principles which were developed during this ancient period.

As well as in modern states today, the judicial system of ancient Egypt was very important. Representatives of judicial authority were high ranking persons within the ancient Egyptian society. Today, justice presents law-abidingness and sustenance of civil order, especially a protection of individual rights and a secured possibility to reach individual rights at impartial institutions. Similarly, a protection of rights was also an important part of the ancient Egyptian judicial system. Nevertheless, it represented also a protection of the ruler's power.

My thesis describes the ancient Egyptian judicial system, its roots and functions of its single judicial institutions. The law was also connected with this ancient system. It determined the procedures of ancient Egyptian courts. Nevertheless, we have no evidence of the real form of the ancient Egyptian judicial system and its procedures. The only examples we have are known thanks to incomplete pleadings documents.

I chose this topic because I am interested in this ancient state and in living conditions of its inhabitants. I decided to study law and this topic was an opportunity for me to comprise modern judicial forms which are characterised by thousands years of their development with the judicial form of ancient Egypt which was developed five thousand years ago. For understanding modern judicial institutes, principles and, above all, procedure causes we need to return to their origins and to reasons of the ancient Egyptian judicial system formation. After a comparison of the main frameworks of these two judicial system types we could see congruent characteristics of them. The ancient frameworks were just developed into the modern society standards.

The ancient Egyptian judicial system, its procedures and their courses were very sophisticated. It was a system of detailed laws and other legal rules. Such maturity of the whole state system and its administration is known from modern states today.

Courts were available also to the lowest strata of the ancient Egyptian population. All independent persons were able to reach a protection of their rights. These facts could be considered as the main contributions for this ancient system. The system of courts was hierarchic and courts were deployed in every town. Everyone was able to take his or her issue to the court without expensive travelling.

Above all, the ruler was interested in law-abidingness and justice enforcement in his state. One of the ruler's obligations was to curb injustice and promote the truth. Therefore, public trials were established to promote the ruler's will.

Next to the public trials there was also a possibility to decide a process at the private courts which were established by independent associations.

Processes were characterised by impartiality and judicial responsibility. The independent judge delivered judgment in the end of the process. Thanks to the developed literature, the process was recorder in the written form through deliverance of sides by deeds. Sentences were given by law and they were structured according to a weight of the specific criminal act. Contending parties had the same rights and obligations. The main obligation for both contending parties was a demonstration of their claims with the proper evidence cases. These cases were important to gain a successful result for one of the contending parties. The ancient Egyptian procedure was a very developed institute according to these principles and steps. It became a precondition for modern democratic principles.

8. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

A) PRAMENY

LEXA, František: Veřejný život ve starověkém Egyptě I. Výklad. Praha: Československá akademie věd, 1955

LEXA, František: Veřejný život ve starověkém Egyptě II. Doklady. Praha: Československá akademie věd, 1955

LEXA, František: Výbor z mladší literatury egyptské. Praha: Šolc a Šimáček společnost s. r. o., 1947

BALÍK, Stanislav- BALÍK, Stanislav ml.: Právní dějiny mimoevropských zemí. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk s. r. o., 2011

VACHALA, Břetislav: Egypt. Praha: Libri, 2003

TRIGGER, B. G.- KEMP, B. J., O'CONNOR, D.- LLOYD, A. B.: Starověký Egypt- Dějiny společnosti. Praha: VOLVOX GLOBATOR, 2005

TYLDESLEY, Joyce: Jak soudili faraoni: Zločin a trest ve starém Egyptě. Praha: Metafora, 2000

HRBEK, Ivan- KALOUS, Milan- PETRÁČEK, Karel- RACZYŃSKI, Roman- SEGERT, Stanislav- STROUHAL, Evžen- VESELÝ, Rudolf- WOLF, Josef- ZIMA, Petr- ŽÁBA, Zbyňek: Dějiny Afriky kniha první. Praha: Svoboda, 1966

BAREŠ, Ladislav - GOMBÁR, Eduard - VESELÝ, Rudolf: Dějiny Egypta. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010

VERNER, Miroslav- BAKEŠ, Ladislav- VACHALA, Břetislav: Encyklopedie starověkého Egypta, Praha: Libri, 2007

TUREČEK, Josef a kolektiv: Světové dějiny státu a práva ve starověku. Praha: Orbis, 1963

B) LITERATURA

1) ČESKÁ

DONADONI, Sergio: Egyptský člověk a jeho svět. Praha: Vyšehrad, spol. s. r. o., 2006

MERTZ, Barbara: Tajemství chrámů, pyramid a hieroglyfů. Frýdek Místek: Alpress s. r. o., 2011

RAY, John: Ve stínu pyramid. Praha: Albatros, 2003

RICHTER, Stanislav: Říše faraonů. Praha: Vyšehrad, 1973

CERAM, C. W.: Bohové, hroby a učenci. Praha: Orbis, 1972

MOSCATI, Sabatino: Živoucí minulost. Praha: Panorama, 1984

BÁRTA, Miroslav: Život a smrt ve stínu pyramid. Litomyšl: Paseka, 2008

JACQ, Christian: Egypt velkých faraonů. Praha: Rybka Publishers, 2002

ŽÁBA, Zbyněk: Tesáno do kamene, psáno na papyrus. Praha: Svoboda, 1968

JACQ, Christian: Vrcholné okamžiky starého Egypta. Ostrava: Domino, 2005

JACQ, Christian: Velcí mudrci starého Egypta. Ostrava: Domino, 2008

TYLDESLEY, Joyce: Zlatý věk starého Egypta. Ostrava: Domino, 2002

HRBEK, Ivan- KALOUS, Milan- PETRÁČEK, Karel- RACZYŃSKI, Roman- SEGERT, Stanislav- STROUHAL, Evžen- VESELÝ, Rudolf- WOLF, Josef- ZIMA, Petr- ŽÁBA, Zbyněk: Dějiny Afriky kniha druhá. Praha: Svoboda, 1966

VACHALA, Břetislav: Staří Egyptané. Praha: Libri, 2001

WELLNER, Luděk: Ptolemaiovci. Praha: Epoque, 2011

WILKINSON, Toby: Lidé starověkého Egypta. Praha: Mladá Fronta, 2008

PARSONS, Peter: Dějiny ukryté v písku. Praha: BB/art s.r.o., 2008

CHARVÁT, Petr: Zrození státu. Praha: Karolinum, 2011

www.starovekyegypt.net

2) CIZOJAZYČNÁ

KEMP, Barry: Ancient egypt. Roulledge, 2005

DODSON, Aidan: Complete Royal Families of Ancient Egypt. Thames & Hudson, 2010

ALLEN, James P: Middle Egyptian. Cambridge University Press, 2010

www.ancient-egypt.org

9. PŘÍLOHY

Na mapě na je v hrubých rysech zakreslena celá oblast egyptského státu od Středoziemního moře až po Chartúm, velké oázy, hlavní pouštní komunikace a nilské katarakty.

Hieroglyfy

Hieroglyfické písmo je obrázkového charakteru a je nejstarší psanou podobou starověké egyptštiny. Je to písmo, se kterým je ztotožňována egyptská kultura, ale navzdory svému obrázkovému charakteru není písmem primitivním. Utváří plně rozvinutý písemný systém, pomocí něhož lze předat i složité sémantické informace. Jako takové není toto písmo o nic méně rozvinuté než naše abeceda.

Nejranější doložený výskyt hieroglyfických nápisů pochází z předdynastického období, většinou ve formě krátkých písemných popisků na kamenných předmětech a keramice. Nejnovější známý výskyt tohoto písma se naopak nachází v chrámu Philae a pochází z roku 394 n. l.

I samotné písmo se v během let vyvíjelo. V průběhu času byly k jazyku přidávány nové a nové hieroglyfické znaky. Jako takový se počet hieroglyfů vyvinul ze 700 v období Staré říše až do počtu přes 6 000 za doby Ptolemaiovců.

Hieroglyfické písmo je neobyčejně přizpůsobivé a bylo psáno jak v řádkách (vodorovně), tak ve sloupcích (svisle). Směr znaků se navíc mohl měnit, což znamená, že se mohlo psát jak zleva doprava, tak zprava doleva.

Achnaton

Byl panovníkem, který se pokusil reformovat církev v zemi a nastolil kult boha Atona. Nebyl to však jen fanatický náboženský čin, za který je pokládán. Ale především velice promyšlený mocenský tah, který měl připravit o moc silnou vrstvu Amonových kněží, kteří omezovali a ohrožovali panovníka.

Nefrtiti

Nefertiti byla královská manželka faraona Achnatona. Byla považována za silnou panovnici, která prosadila vládu svého syna Tutanchamona.

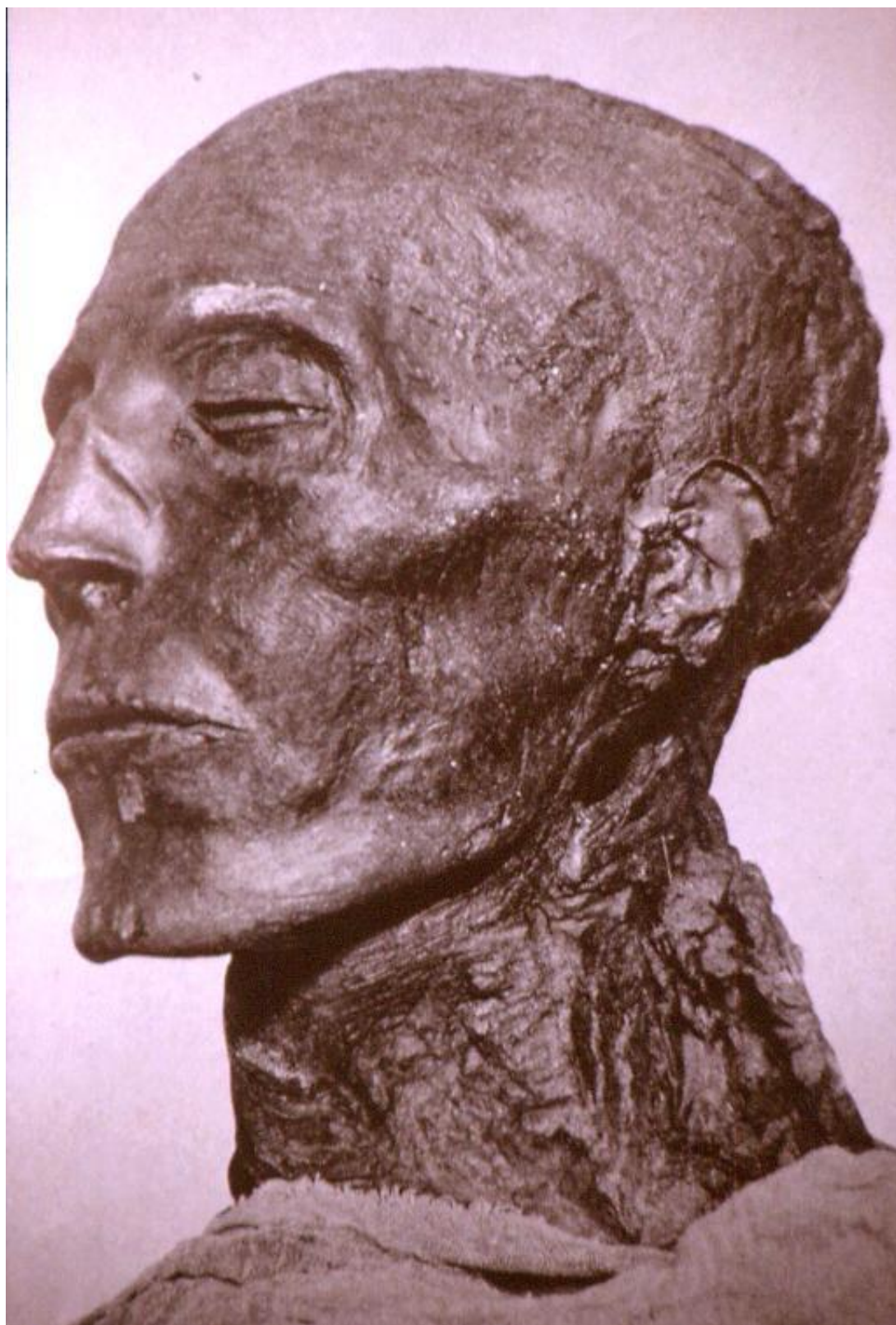

Maska Krále Tutanchamona

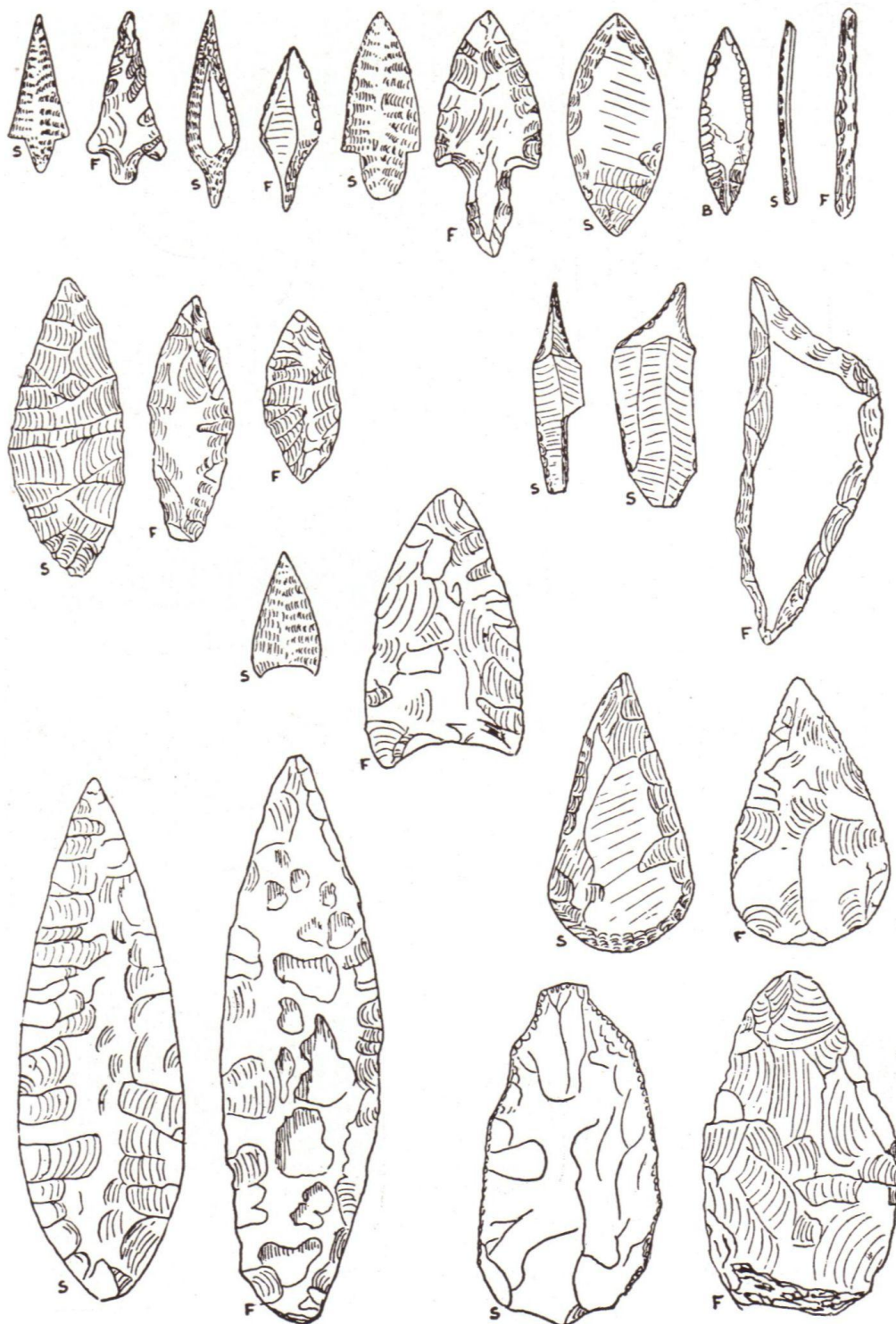
Nejznámější posmrtná maska, vyrobená z čistého zlata, nalezena v hrobce krále Tutanchamona.

Hlava mumie krále Sethiho I.

Pazourkové nástroje fajjumské a solutrejské

Cheopsova pyramida

Je největší pyramidou, která byla v Egyptě postavena. Na druhém obrázku je znázorněno vnitřní členění pyramidy.

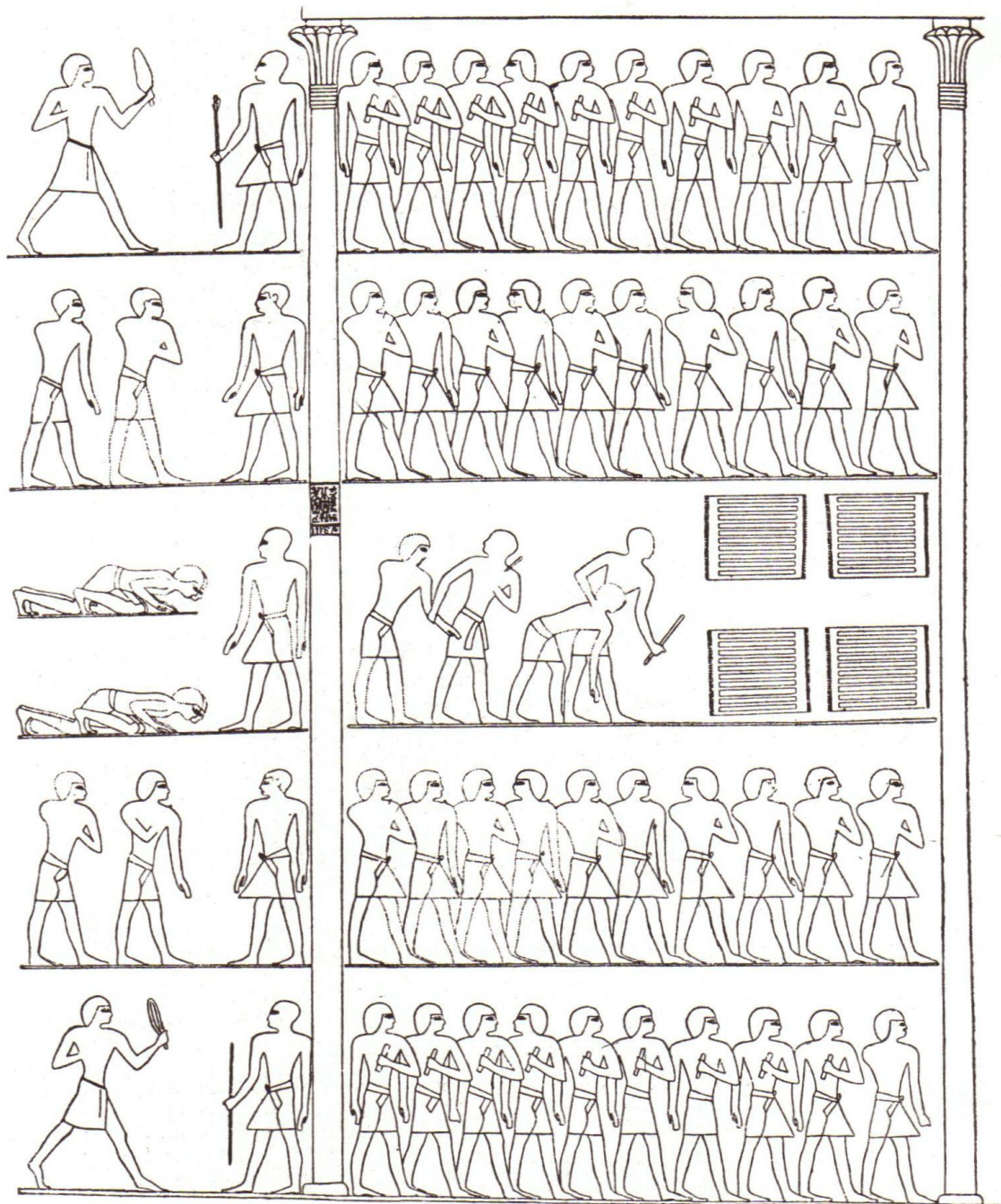
Socha egyptského písaře

Socha zobrazuje řemeslo, které bylo pro fungování staroegyptského státu nepostradatelné.

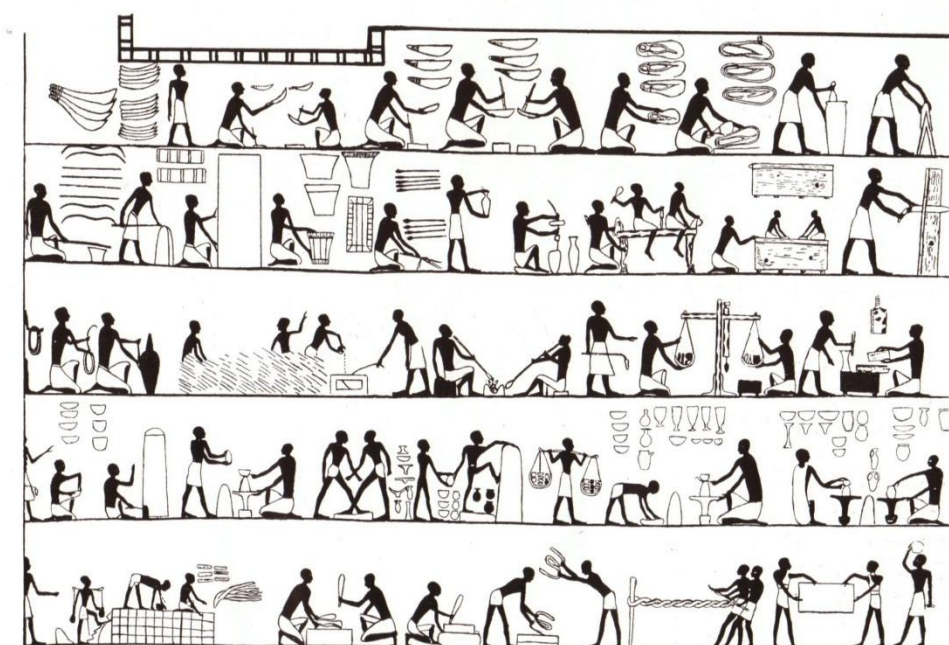

Soudní síň vezíra Rechmiéra

Na obrázku je zobrazena soudní síň, ve které zasedal vezír Rechmiér jako předseda nejvyššího soudu země.

Egyptští řemeslníci při práci

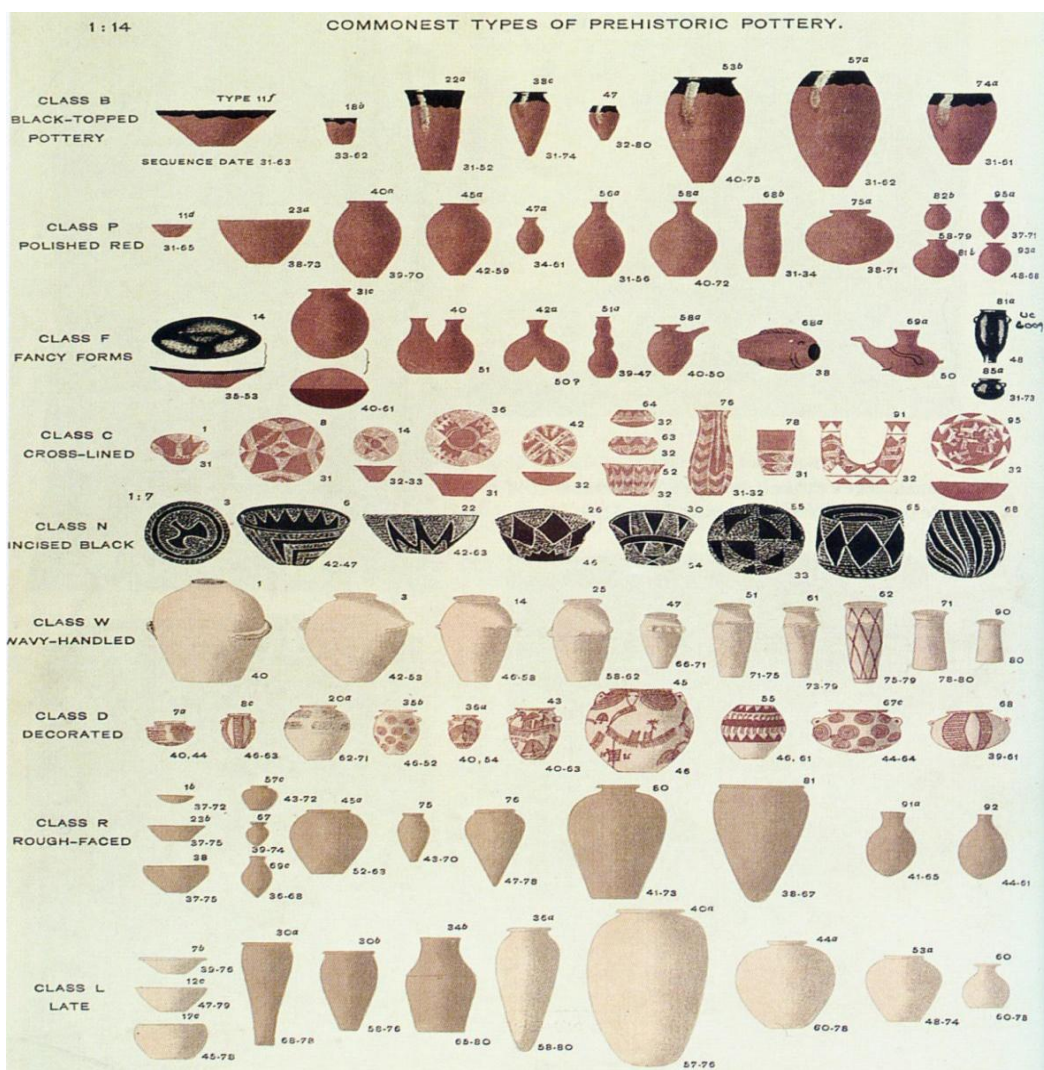

Pietriho systém datování (Tyndesley 2006)

William Flinders Petrie

Vyvinul srovnávací datování podle dekorace a tvaru keramiky, která umožnila relativně datovat kulturu starověkého Egypta.

Keramikou navrhl rozdělit podle tvaru a výzdoby do 80 po sobě následujících stupňů. Měla se vyvíjet od nejstarších kulovitých nádob s ostře formovanými funkčními uchy, z nichž se postupně vyvinuly nádoby se zvlněnými držadly, k nádobám válcovitého tvaru s pouze dekorativními držadly. Kulovité nádoby zařadil do stupně 30 a nádoby válcovitého tvaru patřilo do stupně 80. Předpokládal tak, že nejstarší keramice, která byla do té doby nalezena, předcházela keramika jiná.

**Mapa Egypta se znázorněním prehistorických a Raně
dynastických lokalit (Wengrow 2000)**

